

BIJENKOMST OP 17 OCTOBER 1952 TE 's-GRAVENHAGE

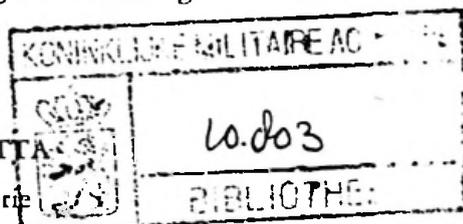
Voordracht gehouden voor de Vereniging ter beoefening
van de Krijgswetenschap

door

Mr O. W. S. JOSEPHUS JITTA

Reserve Majoor der Artillerie

Secretaris van de Algemene Verdedigingsraad

Voorzitter: Z. E. Luitenant-Generaal M. R. H. CALMEYER

De Voorzitter:

Dames en Heren,

Ik open deze eerste bijeenkomst in het nieuwe werkjaar en heet U allen van harte welkom, in het bijzonder de vele gasten, die ik hier aanwezig zie en wel in het bijzonder de Secretaris-Generaal van het Ministerie van Algemene Zaken, Mr C. L. W. Fock. Het doet mij verder genoeg hier hedenavond ook in ons midden te zien ons ere-lid de generaal b.d. Prins, wat ons allen zeer verheugt.

Alvorens het woord te geven aan de spreker van hedenavond zou ik eerst Uw aandacht willen vragen voor enkele huishoudelijke mededelingen en wel in de eerste plaats, de verkiezing van enkele bestuursleden, zoals op het convocatiebiljet vermeld. Aan de beurt van aftreden zijn thans de Lnt.-Gen. Vl. I. A. Aler, Gen.-Maj. b.d. W. J. van Gulik, Brigade-Gen. J. H. Couzy en Lnt.-Kol. Vl. Wrn. A. B. Wolff. Allen hebben zich herkiesbaar gesteld, behalve de Lnt.-Kol. Wolff, die is overgeplaatst naar het buitenland. In zijn plaats stelt het Bestuur voor de Majoor W. Berlijn. Na de pauze zal worden gestemd.

Verder deel ik U mede, dat het programma van het nieuwe seizoen na de bijeenkomst van hedenavond zal luiden:

- 1) „De taak van de militaire psychiater bij het opvoeren van de gevechtskracht van het leger”, door Gen.-Maj. Dr J. T. Wilkens.
- 2) „De Europese Defensie-Gemeenschap”, door Gen.-Maj. Th. E. E. H. Mathon.
- 3) „Geleide projectielen”, door Ltz. I A. van Sorge.
- 4) „Territoriale Verdediging”, door Lnt.-Gen. D. C. Buurman van Vreeden.
- 5) „Het tactisch gebruik van de pantserdivisie”, door Maj. J. L. Hollert.

Thans geef ik het woord aan Mr O. W. S. Josephus Jitta, die zal spreken over „Noodzaak en opzet van een totaal verdedigingsplan”.

NOODZAAK EN OPZET VAN EEN TOTAAL VERDEDIGINGSPLAN
(Burger en Militair)
OVERZICHT

I. INLEIDING.

Begripsbepaling.

II. DE ACHTERGROND.

Structurele veranderingen in Staat en Maatschappij.

1. Algemeen.
2. Het doordringen van de Staat in de Maatschappij in verband met het vraagstuk van de besteding van het Nationaal Inkomen (Nationaal Product).
3. Het doordringen van de Maatschappij in de Staat.

III. DE TOTALE OORLOG EN HET NATIONAAL PRODUCT.

Het Nationaal Product als basis voor het bepalen van de maximale oorlogsinspanning.

IV. HET ALGEMEEN VERDEDIGINGSPLAN.

1. Doel.
2. De sociaal-economische grondslagen.
3. De politiek-staatsrechtelijke bovenbouw.
4. Opperbevel en Militair Gezag.
5. Morele Weerbaarheid.

I. INLEIDING.

Begripsbepaling.

Mijnheer de Voorzitter, Excellenties, Dames en Heren!

Het is mij een voorrecht in Uw midden het probleem van de Totale Oorlogvoering en van het Algemene Verdedigingsplan te mogen inleiden. In de eerste plaats, Mijnheer de Voorzitter, omdat de cursus van het Defensiestudiecentrum, waaraan ik mocht deelnemen, in hoge mate stimulerend op mijn gedachtenvorming over dit vraagstuk gewerkt heeft. Maar ook, omdat ik daarmee de gelegenheid krijg één van die fundamentele vraagstukken in discussie te brengen, waarop verschillenden van ons in hun dagelijks werk zijn gestoten en waarop de verdere uitwerking van tal van projecten stagneert. Het kan niet de bedoeling zijn om hedenavond *de* oplossing van een zo gecompliceerd vraagstuk voor U te poneren, maar hoogstens om door discussie te komen tot meer eenheid in *conceptie*. Dat is wat wij vóór alles nodig hebben om te geraken tot een systematische aanpak van de Algemene Verdedigingsvoorbereiding in ons land.

Aan de behandeling van het onderwerp zelf mogen enkele algemene opmerkingen voorafgaan.

Ik spreek over een Algemeen Plan, dat er nog niet is, maar er moet komen. Het kan niet anders, of het betoog zal daardoor een tamelijk abstract karakter dragen.

Concrete punten zijn:

- a. ons lidmaatschap van de N.A.T.O.;
- b. de door ons in NATO-verband aanvaarde commitments; met name de opbouwplannen voor Marine, Leger en Luchtmacht;
- c. de in enkele onderdelen van de civiele sector vastgestelde plannen w.o. de Bescherming Burgerbevolking.

Het overige ontbreekt; in het bijzonder het „Masterplan”, dat aan de verschillende delen hun plaats in het geheel aanwijst en dat het wenselijke met het mogelijke in overeenstemming moet brengen. Van dat plan kan ik U hoogstens de schablonc, de hoofdlijnen geven, zoals ik die zie; niet de concrete inhoud zelf.

Bij het ontwikkelen van die hoofdlijnen ga ik er van uit, dat in tijd van oorlog in de eerste plaats de nationale regeringen er voor verantwoordelijk zijn, dat al datgene beschikbaar komt, dat nodig is ter voorziening en instandhouding van de in vreedstijd opgebouwde nationale contingenten.

Het gaat dus bij de opbouw van het militaire en civiele oorlogsapparaat niet uitsluitend om de vraag, welke lasten daarvoor nu, op *dit* moment, kunnen worden gedragen, maar wel degelijk ook hierom, in hoeverre ook de veel grotere inspanning, nodig om dat apparaat, wanneer het eenmaal in werking gesteld is, in stand te houden, kan worden opgebracht.

Wanneer ik nu een versterking van het civiele element in de Algemene Oorlogvoering bepleit, dan is dat werkelijk niet om aan de civiele sector een zekere ruimte te verschaffen, waarin deze ondanks de oorlog, zijn eigen specifieke belangen kan blijven behartigen. Natuurlijk blijft een zo hoog mogelijk opgevoerde weerbaarheid primair. Het is omdat de oorlogs-inspanning, *materieel gesproken*, door het achterland moet worden gedragen. Dat roept problemen op, die beter door het civiele element kunnen worden gehanteerd.

Het is evenzeer onmogelijk de oorlogvoering als geheel door de exclusief militaire, als door de exclusief civiele bril te bekijken. En het is ook niet mogelijk de militaire- en de civiele sector als van elkaar onafhankelijke grootheden te beschouwen.

Toch was dat laatste, merkwaardig genoeg, in zekere zin nog de opvatting, waarmee Duitsland — in de verwachting van een snel besliste strijd — de laatste oorlog inging. Anders dan men zou verwachten, kende het totalitaire Duitsland aanvankelijk niet dat straf georganiseerde oorlogsregime, waarin alle maatschappelijke activiteiten en de gehele nationale potentieel waren gericht op dat éne doel: het winnen van de oorlog. Zulk een regime, een oorlogseconomie in de eigenlijke zin van het woord, deed in Duitsland eerst haar intrede in de derde oorlogswinter, in Februari 1942, met de benoeming van Albert Speer, de Bouwmeester van het Derde Rijk, tot Minister van Bewapening en Munitie.

Ondanks herhaalde tegenkating van de Führer, die te lang aarzelde om van zijn eigen volk een fractie van de inspanning te vragen, die hij zonder enige scrupules aan de bezette gebieden had opgelegd, ondanks ook de tegenwerking van de Luftwaffe, die inmenging in de onder haar ressorterende vliegtuigproductie niet wilde dulden, gelukte het Speer in de critieke jaren 1942 en '43, terwijl de krijgskansen reeds een definitieve wending hadden genomen, de productie als volgt op te voeren:

	1940	1942	1943
1. Munitie (in metrieke tonnen)	865.000	1.270.000	2.258.000
2. Artillerie	5.499	11.988	26.904
3. Tanks	1.359	5.573	11.897
4. Vliegtuigen	8.070	12.950	22.050

Ik ontleen deze cijfers aan Chester Wilmot's „The Struggle for Europe" ¹⁾.

Hierin is stellig mede één van de oorzaken gelegen van het aanvankelijk geringe effect der geallieerde luchtbombardementen op Duitsland. Qua economische oorlogspotentieel stond Duitsland in die jaren sterker dan het ooit te voren geweest was. Maar het aanvankelijk voordeel van de hogere potentieel was inmiddels, in de jaren die aan het optreden van Speer vooraf gingen, in veelvoud op de geallieerden overgegaan. Het is misschien zelfs geoorloofd te zeggen dat — mede als gevolg hiervan — Duitsland de oorlog in *wezen* reeds in de eerste fase had verloren.

Het is thans wel een communis opinio, dat het *militair beleid* niet langer kan worden gezien op zichzelf, en los van de nauwe functionele samenhang van Staat en Maatschappij in al hun geledingen; dat het een *onderdeel* van een ruimer begrip: de Algemene Oorlogvoering is geworden en dat de mate waarin, in het kader van die Algemene Oorlogvoering, de militaire en de civiele sector op elkaar worden afgestemd, tenslotte bepalend kan zijn voor wat met militaire middelen kan worden bereikt. De snelle ontwikkeling van een geheel nieuwe militaire wetenschap: de *Logistiek*, is niet anders dan de erkenning van dit beginsel.

Ofschoon dus het probleem als zodanig *onderkend* is, doet zich de situatie voor, dat — terwijl in de militaire planning een steeds duidelijker inzicht wordt verkregen — in de daarop aansluitende *civiele* sector niet alleen nog geen voldoende *eenheid in conceptie* bereikt is, maar dat zelfs het voldoende inzicht ontbreekt om tot een conceptie te komen. Het is, zeker voor de landen van het Westeuropese Continent, waar, dat de gedachtenvorming in de civiele sector bij die in de militaire ten achter is gebleven.

Kenmerkend is in dit verband de *incidentele* wijze, waarop in ons land de planning van de Algemene Verdedigingsvoorbereiding ter hand is genomen. Daarbij zijn op zichzelf stellig goede projecten ontwikkeld, doch zonder onderlinge coördinatie en zonder verband met het geheel. Het is opvallend hoe in elke sector afzonderlijk steeds weer de behoefte aan een algemene basis gevoeld wordt en naar een algemeen uitgangspunt wordt gezocht. Het gevolg is dat het eigenlijke probleem vanuit tal van gezichtspunten wordt benaderd, die ieder zichzelf primair stellen — maar het niet zijn — en die alle andere overwegingen aan hun specifieke zienswijze onderwerpen. Uiteindelijk kan dit slechts leiden tot een onsamenvangende veelheid van elkaar doorkruisende deelprojecten, waarvan enerzijds de gezamenlijke behoeften het totaal van de beschikbare middelen te boven gaan, terwijl anderzijds elementen, die een

waardevolle bijdrage tot de oorlogspotentieel zouden kunnen vormen, ongebruikt blijven liggen.

Dat betekent een lange aanlooptijd en een moeizame reeks van improvisaties in de eerste — en mogelijk beslissende — fase van de oorlog, vóórdát de totale oorlogsinspanning tot het — met de beschikbare middelen — hoogst bereikbare rendement zal zijn opgevoerd.

Dit is des te bedenkelijker, omdat tegenover de *massa* van een eventuele tegenstander, aan onze zijde *efficiency en een hoog opgevoerd rendement* de doorslag zullen hebben te geven. Daar komt bij, dat de totalitaire staten met hun, ook onder normale omstandigheden vaste greep op alle sectoren van het maatschappelijk leven, *van nature* reeds ingesteld zijn op een maatschappelijke orde, die uit een oogpunt van totale oorlogvoering — maar ook alléén uit dat oogpunt — gunstig is; die met zijn diepste wezen met de democratie in strijd is, en waarvan tòch, voor de duur van de oorlog essentiële elementen door de democratieën moeten worden overgenomen. In de civiele sector hebben de totalitaire staten een natuurlijke voorsprong op het Westen, en het is zeker niet te verwachten, dat zij — als Hitler — de voordelen prijs zouden geven, die door de aard van hun regime binnen hun handbereik zijn gelegen.

Het probleem is dus urgent:

- 1° om de in dit opzicht natuurlijke voorsprong van de totalitaire staten te verkleinen en voorts:
- 2° omdat het in vele opzichten de grondslag vormt voor een verantwoorde militaire planning;
- 3° omdat het thans in NATO- en EDG-verband steeds veelvuldiger naar voren komt. Wij zullen onze opvattingen intern bepaald moeten hebben om in internationaal verband een standpunt te kunnen innemen.

Het is thans allereerst nodig het probleem zelf nader te omlijnen. Aan een *definitie* valt bij een vraagstuk, dat nog zo weinig doorgrond, zo complex en nog zo zeer in ontwikkeling is, uiteraard niet te denken. Maar het laat zich in zijn algemeenheid vrij dicht benaderen door:

- 1° de stelling van Von Clausewitz, dat de oorlog is de voortzetting van de politiek met andere middelen, en
- 2° een pakkende maar uitdrukkelijk als „informal” gestempelde beeldspraak van Generaal Eisenhower: „But we must never forget that in „the exercise of power in the world, the military is nothing more „than the cutting edge of the machine, that generates the power. „By itself military force is nothing.”²⁾)

Beide stellen dus het militaire beleid in een positie van afhankelijkheid ten opzichte van andere factoren; Von Clausewitz t.o.v. de politiek, in het bijzonder het buitenlandse beleid, en Eisenhower t.o.v. de achter het militaire apparaat gelegen civiele potentieel, dat is: *de fysieke begrenzing, die aan de omvang en aan het bereik van het militaire apparaat gesteld is*. Dit laatste is sedert de dagen van Von Clausewitz een nieuw element, dat in zijn tijd nog geen beslissend gewicht in de schaal wierp, ofschoon het door Jomini reeds voorzien werd.³⁾

Samenvattend zou men kunnen zeggen:

De Algemene Oorlogvoering omvat:

- a. het bepalen van het politieke oorlogsdoel;
- b. de opbouw en instandhouding van het militaire apparaat — het *middel* — en het richten van dat middel op het doel;
- c. het beveiligen van de nationale *potentieel* en het instellen daarvan op de oorlog.

Daarmee is de globale omlijning van het vraagstuk gegeven.

Draagt het een militair of een civiel karakter? Het heeft natuurlijk de elementen van beide. Over het *geheel* zal in de regel het civiele element hebben te praevaleren. In de onderdelen zal het accent verschillen, doch steeds zijn beide elementen aanwezig. Geen onderdeel kan a priori als exclusief civiel of exclusief militair worden bestempeld. Ook niet die onderwerpen, die traditioneel met de hoogste graad van militaire geheimhouding worden omgeven. Zo zou het met name onjuist zijn te stellen dat — gegeven het oorlogsdoel — het daarbij aansluitend strategisch concept een uitsluitend militaire zaak zou zijn. De nauwe verwevenheid van de delen laat dergelijke absolute scheidingen niet toe. Immers: het politieke *doel* kan niet verder zijn gelegen dan het militaire *middel* reikt en dat middel reikt niet verder dan het door de daarachterliggende *potentieel* wordt gedragen. Bij alle zelfstandigheid, die de militaire bevelhebbers behoort te worden gelaten, dient toch niet uit het oog te worden verloren, dat zij in hun feitelijke mogelijkheden aan twee zijden zijn gebonden. Aan het politieke doel en aan de materiële middelen, die hun bij een maximale inspanning ter beschikking kunnen worden gesteld. Het eerste: het *doel* kunnen zij beïnvloeden en inderdaad zal dat doel ook in belangrijke mate door militaire adviezen worden bepaald. Maar de potentiële is een constant gegeven, dat zich veel minder, en zeker niet op korte termijn beïnvloeden laat. Het is zeker waar, dat in tijd van oorlog alle overwegingen aan het belang van de Algemene Oorlogvoering ondergeschikt blijven. Maar dat betekent *niet*, dat onder alle omstandigheden het specifiek militaire argument beslissend kan zijn.

Bij wie berust de hoogste verantwoordelijkheid voor de Algemene Oorlogvoering? Naar mijn oordeel kan dit niet een verantwoordelijkheid zijn van één of van enkele Ministers. Primair is het een collectieve verantwoordelijkheid van het Kabinet, waarin alle Ministers in gelijke mate delen. Een bijzondere verantwoordelijkheid rust voorts op die Ministers, onder wie belangrijke organen van de Algemene Oorlogvoering ressorteren; hieronder m.n. de Minister van Defensie. De verantwoordelijkheid voor de coördinatie van het geheel, zowel wat de planning als de algemene uitvoering betreft, berust bij de Minister-President.

II. DE ACHTERGROND.

Structurele veranderingen in Staat en Maatschappij.

1. *Algemeen.*

Na in het voorafgaande het probleem te hebben gesteld, dienen wij ons thans rekenschap te geven van de sociale en economische achtergrond, waartegen het speelt.

Het zou n.l. onjuist zijn te denken, dat in geval van oorlog een funda-

menteel andere toestand intreedt, waarin de sociale en economische wetten, die onder normale omstandigheden het maatschappelijk leven beheersen, hun gelding zouden verliezen. Zij blijven onverkort van kracht en de organisatie van de Algemene Oorlogvoering mag dan ook niet worden gezien als een probleem op zichzelf, dat zich aan de werking van die maatschappelijke krachten zou kunnen onttrekken. Zij zal in tegendeel volgens een wel overwogen plan in de structuur der gevestigde maatschappelijke verhoudingen moeten worden ingevoegd.

Daarbij zal in het bijzonder rekening moeten worden gehouden met de omstandigheid, dat niet alleen de oorlog zelf van karakter is veranderd, maar dat zich in de achter ons liggende 50 jaren ook in Staat en Maatschappij een aantal structurele veranderingen hebben voltrokken, die op zichzelf bekend genoeg zijn maar waarvan de consequenties in verband met de Algemene Oorlogvoering niet steeds worden doorzien.

In enkele woorden laten deze structurele wijzigingen zich samenvatten als: een steeds nauwer functionele vervlechting van Staat en Maatschappij in al hun gedingen. Het is een proces, dat zich in twee richtingen afspeelt: zowel vanuit de Staat in de richting van de Maatschappij als omgekeerd vanuit de Maatschappij in de richting van de Staat. Daarin laten zich in het bijzonder drie facetten onderscheiden, die voor ons probleem van belang zijn:

1. In toenemende mate dringt de Staat met zijn invloed door in sferen die vroeger aan het vrije spel van maatschappelijke krachten werden overgelaten.
2. Anderzijds valt op, hoe de bevolking als geheel — door middel van het algemeen kiesrecht — en tal van maatschappelijke belangengroeperingen — in het kader van de publiekrechtelijke bedrijfsorganisatie en de functionele vormgeving aan het maatschappelijk leven in het algemeen — in toenemende mate, direct of indirect, bij het Staatsbeleid worden betrokken en daardoor een aandeel krijgen in de verantwoordelijkheid voor dat beleid, dat zij vroeger slechts, zonder het te kunnen beïnvloeden, hadden te ondergaan.
3. Tenslotte blijken steeds meer de grenzen te vervagen tussen wat vroeger als op zichzelf staande, niet op elkaar aangewezen delen van het Regeeringsbeleid werden beschouwd. Steeds sterker treedt de interdependentie, de onderlinge afhankelijkheid naar voren; steeds duidelijker blijkt, dat een wijziging van koers in één van de onderdelen een onmiddellijke weerslag in alle overige heeft. In het staatkundige heeft dit geleid tot een zich in toenemende mate oplossen van de verantwoordelijkheden der *individuele* Ministers in de *collectieve* verantwoordelijkheid van de Ministerraad.

Ik kom op dit laatste punt terug bij de behandeling van de eisen, die de Algemene Oorlogvoering stelt aan de organisatie van het hoogste, het ministeriële niveau, maar vermeld het hier, omdat ook *dit* verschijnsel direct op dezelfde oorzaak als de beide eerstgenoemde is terug te voeren.

Inmiddels is het nodig aan de beide eerste elementen enige nadere aandacht te geven.

2. *Het doordringen van de Staat in de Maatschappij in verband met het vraagstuk van de besteding van het Nationaal Inkomen (Nationaal Product).*

Het doordringen van de Staat in de sferen, die vroeger aan het vrije spel van maatschappelijke krachten werden overgelaten — een kenmerkend verschijnsel voor de ontwikkeling in de achter ons liggende 50 jaren — vindt langs vele wegen plaats.

De belastingpolitiek b.v. dient, ofschoon nog steeds in de eerste plaats, allang niet meer uitsluitend het zuiver *fiscale* doel: de overheid de nodige geldmiddelen te verschaffen. Daarnaast is zij een hulpmiddel geworden om een bepaalde verhouding in de verdeling van inkomens en bestedingen in de hand te werken, om de handelsbeweging — en daarmee de betalingsbalans — te reguleren, om regelend op te treden met betrekking tot het monetaire evenwicht.

Bovendien kan door loon- en prijsbeheersing, door reglementering van de huren, door crediet- en investeringscontrôle enz. rechtstreeks worden tot stand gebracht, wat met fiscale middelen meer indirect wordt bevorderd. Ik noem slechts enkele voorbeelden. Het gehele arsenaal te samen stelt de Overheid in staat het maatschappelijk proces — weliswaar niet in zijn volle omvang te beheersen — maar toch krachtig en in al zijn geledingen te influenceren.

Men kan die ontwikkeling toejuichen als het veld winnen van de progressieve gedachte; men kan haar verwerpen als een drijven naar Staatssocialisme, maar het is niet mogelijk het *feit* van die ontwikkeling te negeren. Stellig is zij in beweging gezet door sociale, politieke en ideologische motieven, die men naar persoonlijke instelling kan aanvaarden of verwerpen. Maar het is niet minder waar — en het is van belang zich dat te realiseren — dat het proces in de omvang waarin wij het heden ten dage waarnemen, daarnaast ook in hoge mate door *objectieve* economische factoren bepaald is. Nl. door de harde realiteit van de na-oorlogse economische en politieke situatie. Het is in de eerste plaats die realiteit, die de koers van het beleid — niet behoort te bepalen — maar *in feite* bepaalt; daarnaast is aan verschillend ideologisch inzicht en partij-politieke doctrine slechts secundaire invloed gebleven. Hoezeer vaak in de grote beleidsvragen politieke overwegingen in engere zin naar de achtergrond zijn verschoven, werd onlangs op wel zeer markante wijze geïllustreerd in Engeland, toen een conservatieve regering zich gedwongen zag de bewapeningsinspanning over een langere periode te spreiden teneinde ruimte te maken voor industriële exportbelangen, die op dat ogenblik vitaal voor het land waren geworden. Daarmede was een rechtse regering vrijwel beland op het standpunt van de extreem linkse vleugel van de oppositie. Met recht kon dan ook Churchill in een op 6 September j.l. voor zijn constituency te Woodford (Essex) gehouden rede verklaren: „Four-fifths of both parties agree on four-fifths of „what should be done and afterall we all sink or swim together on our „perilous voyage into the future.”⁴⁾ Elke vergelijking gaat mank. Ook deze. Toch zou dat — mutatis mutandis — ook van ons land kunnen worden gezegd. Al zou op het eerste gezicht de duur van sommige Kabinetformaties wellicht tot een andere conclusie leiden.

Zelf een gevolg van de buitengewone omstandigheden waaronder wij leven, is deze penetratie van de Staat in de Maatschappij in de excessieve vorm zoals wij die heden ten dage kennen, voorbestemd om bij de terugkeer van meer

normale verhoudingen af te zwakken, ofschoon naar mijn overtuiging de toestand, zoals wij die voor de oorlog gekend hebben, niet meer zal terugkeren.

In vele opzichten toont de hedendaagse economie reeds (of nog) het kenmerk van de oorlogseconomie. Dat kenmerk is: de volle belasting, zelfs overbelasting der nationale economieën, en het wegvallen van daarin onder normale omstandigheden aanwezige reserves. Dat betekent, dat aan het totaal van alle, op zichzelf redelijke behoeften niet meer ten volle kan worden voldaan. Onder dergelijke omstandigheden kan de verzekering van, voor het voortbestaan van de nationale samenleving vitale belangen niet langer aan het automatisme van vraag en aanbod worden overgelaten en moet de besteding der beschikbare middelen volgens een bewust geleid proces worden beheerst.

Dat is het kernprobleem: het op elkaar afstemmen van het Nationaal Inkomen (Nationaal Product) en het totaal van de nationale bestedingen. Het kernprobleem, niet alleen van het huidig economisch beleid, maar ook van de totale oorlog.

Wat is het Nationaal Inkomen?

Het Nationaal Inkomen is de netto waarde van alle, gedurende één jaar voortgebrachte goederen en diensten, inclusief het netto bedrag der uit het buitenland ontwaagen inkomens.⁵⁾

Het geeft dus weer de waarde van al het geproduceerde (Nationaal Product), maar tevens, door de wijze van berekening, het totaal van alle verdiende inkomens, niet uitgekeerde winsten (reserveringen) en kostprijsverhogende belastingen. Het is m.a.w. *enerzijds* het maximale bedrag, dat — zonder intering — voor de financiering van alle maatschappelijke activiteiten, civiel en militair beschikbaar is; het is *anderzijds* de waarde van het maximum aan goederen en diensten dat voor civiele en militaire doeleinden kan worden geproduceerd.

In figuur I is de ontwikkeling weergegeven van het *nominale* Nationaal Inkomen over de afgelopen 50 jaar. Van rond f 1,7 milliard in 1900 is het gestegen tot ongeveer f 17 milliard in 1951, dus ongeveer *vertienvoudig*. Intussen wijst de „koortslijn“, die volgt op de inzinking van de oorlogsjaren, er wel op, dat hier door factoren als muntontwaarding en stijging van het prijspeil een zodanige vertekening is veroorzaakt, dat deze lijn weinig kan zeggen ten aanzien van de ontwikkeling van de reële draagkracht en van het reële welvaartspeil.¹⁴⁾

De werkelijkheid is helaas aanzienlijk minder indrukwekkend. In figuur II is met de dunne lijn het *reële* verloop getekend, op basis van het gemiddelde van de jaren 1925—'34 (100). Het algemeen beeld is hetzelfde gebleven, maar de verhoudingen zijn tot reële proporties teruggebracht. Het laagtepunt van 1900 is ten opzichte van het gemiddelde aanmerkelijk hoger komen te liggen; het maximum van 1951 is dienovereenkomstig verlaagd. *Reëel* is het totale Nationaal Inkomen van index 48 tot index 139 gestegen; een vermenigvuldiging dus met bijna 3.¹⁵⁾

Toch is ook deze reële vermeerdering van het totale inkomen nog niet beslissend, omdat sedertdien ook de bevolking is verdubbeld. Basisgegeven is de toename *per hoofd* van bevolking. Deze is — eveneens in fig. II — door de zware lijn aangegeven. Het verloop is nog meer horizontaal; de stijging

is van index 73 in 1900 tot index 106 in 1951; de vermenigvuldiging is dus iets minder dan $1\frac{1}{2}$.

Sedert het begin van deze eeuw zijn dus de per hoofd van bevolking beschikbare middelen met ca. 50 % toegenomen. Daar tegenover zijn echter ook de lasten gestegen en dit betekent dus niet zonder meer, dat ook de individuele bestedingsmogelijkheden dienovereenkomstig vermeerderd zijn. Alvorens daarop in te gaan, moge ik wijzen op enkele factoren, die in de grafiek niet tot uitdrukking komen, maar die voor het bepalen van de draagkracht wel degelijk van belang zijn.

In tegenstelling tot vroeger, toen de inspanning, die het Nationaal Product voortbrengt, meer gelijkmatig over alle leeftijdsklassen was verdeeld, hebben de lasten zich in toenemende mate op de middengroepen geconcentreerd. Dat zijn de groepen, die in de eerste plaats zijn aangewezen om in geval van oorlog aan het productieproces te worden onttrokken en het militaire apparaat te bezetten. De productie zelf valt dus toe aan groepen, die normaal nog niet, of niet meer in het arbeidsproces zijn betrokken. Het is duidelijk dat de productiviteit, d.i. de productie per arbeider, hiervan de ongunstige weerslag zal ondervinden.

Oorzaken van deze verschuiving zijn o.a.:

- a. de verlenging van de gemiddelde levensduur: sedert het begin van onze eeuw met ongeveer 16 jaren.⁶⁾ Derhalve een toeneming van het aantal dergenen, die wél verbruiken, maar zelf niet meer produceren;
- b. de verlengde leerplicht en de langere duur van de steeds meer noodzakelijke voortgezette opleiding. Het effect ten aanzien van de productiviteit is hetzelfde; door de invoering van het 8ste leerjaar werden in 1950 16.000 jonge krachten aan de toevoer van de arbeidsmarkt onttrokken.⁷⁾

Dat zijn factoren, die bij het beoordelen van draagkracht en weerbaarheid niet buiten beschouwing kunnen blijven.

Ik kom thans tot de besteding van het Nationaal Product tegen de achtergrond van de ontwikkeling van het Nationaal Inkomen. De zware lijn van fig. III is dezelfde als die van fig. II en geeft dus wederom aan het verloop van het reële inkomen per hoofd van bevolking. Tegen de achtergrond daarvan zijn afgezet — voor de jaren 1938 en 1946 t/m '51 — de reële bestedingen in de verschillende sectoren en wel van beneden af naar boven toe achtereenvolgens: in de sector van de particuliere consumptie, in de militaire sector, in de sector van het burgerlijk bestuur en in de sector van de netto investeringen.

Uit deze figuur blijkt allereerst, dat alleen in 1938 vermogensvorming mogelijk was; in de jaren 1946 tot en met 1950 had een intering plaats, die deels door buitenlandse hulp, deels door afgifte van goud en deviezen en deels ook door liquidatie van Nederlands bezit in het buitenland werd afgedekt. In 1951 vallen voor het eerst weer de bestedingen en de beschikbare middelen samen. In de onderstaande tabel is een procentuele verdeling gegeven van de besteding der middelen over de verschillende sectoren.

Besteding van het reëel Nationaal Inkomen per hoofd der bevolking⁸⁾
(in %)

	1938	1946	1947	1948	1949	1950	1951
Reëel nationaal inkomen	100	100	100	100	100	100	100
Invoer, gefinancierd met vermindering van het vermogen, belegd in het buitenland	—	12	14	8	2	5	—
Totaal bestedingen	100	112	114	108	102	105	100
Consumptie door verbruikers	81	81	83	78	72	70	68
Overheidsbestedingen:							
burgerlijke uitgaven	12	18	13	11	12	10	11
militaire uitgaven	2	6	7	5	4	6	6
Netto-investeringen in bedrijven .	2	7	11	14	14	19	15
Beleggingen in het buitenland ...	3	—	—	—	—	—	—

Uit deze tabel blijkt, dat in 1938 81 % van het reëel inkomen per hoofd voor particuliere besteding kon worden vrijgegeven tegenover slechts 68 % in 1951. Tegenover 19 % in 1938 moest in 1951 32 % voor algemene bestemmingen worden gereserveerd. Het resultaat is, dat voor besteding in de particuliere sector, ondanks de stijging van het reële inkomen per hoofd, minder is overgebleven. De verhouding 1951/1938 is ongeveer $\frac{7}{8}$. In feite is er dus, gemeten naar wat er per hoofd van bevolking beschikbaar blijft, een achteruitgang t.o.v. de toestand van voor de oorlog, en maar een bescheiden stijging t.o.v. het begin van deze eeuw.

Uit dit alles laten zich twee gevolgtrekkingen distilleren:

- 1° dat — geheel afgezien van politieke of ideologische achtergronden — het ingrijpen van de Staat noodzakelijk was om te voorkomen, dat een onevenredig deel van de beschikbare middelen aan vitale bestemmingen zou worden onttrokken en zou worden verbruikt in de consumptieve sfeer. Dat is essentieel ook het kenmerk van de oorlogseconomie;
- 2° dat de reserves uit de nationale economie zijn verdwenen en dat dus de marges, die thans nog ten behoeve van de directe oorlogsinspanning aan hun normale bestemmingen kunnen worden onttrokken, aanmerkelijk nauwer zijn geworden.

3. *Het doordringen van de Maatschappij in de Staat.*

De tegenhanger van het doordringen van de Staat in de Maatschappij en tevens de compensatie van dit proces, is de toenemende mate waarin de bevolking als geheel, en het maatschappelijk leven in zijn vele geledingen bij de staatstaak worden betrokken en aldus mede verantwoordelijkheid aanvaarden voor het beleid, waaraan zij zich vroeger hadden te onderwerpen zonder er invloed op te kunnen uitoefenen.

De ontwikkeling van het kiesrecht — actief en passief — heeft na een ca 70-jarige ontwikkeling in de twintiger jaren zijn optimum bereikt, t.w. het kiesrecht voor allen, die de kiesgerechtigde leeftijd hebben bereikt, en

daaruit niet om bijzondere redenen ontzet zijn. De volgende tabel geeft een beeld van de etappes, waarin dit einddoel bereikt werd.

I. <i>Groei van het kiezerskorps in % van de bevolking van de kiesgerechtigde leeftijd⁹⁾</i>		
Jaar	Aantal kiezers	Percentage
1870	858.880	12 %
1880	935.665	13.5 %
1890	1.032.272	29 %
1900	1.162.041	49 %
1910	1.352.508	65 %
1920	3.330.334	97.5 %
1930	3.959.194	
1940	4.795.269	
1952	5.335.064	

Vanzelfsprekend reflecteert deze ontwikkeling zich direct in de samenstelling van de Kamer naar sociale herkomst.

II. <i>Samenstelling van de Tweede Kamer naar sociale herkomst⁹⁾</i>			
	1850	1920	1950
Adel	22	8	3
Gegoede middenstand	75	54	45
Kleine middenstand en arbeiders	3	38	52
TOTAAL	100	100	100

De indelingscriteria zijn betrekkelijk willekeurig en moeilijk controleerbaar; bovendien hebben zij sedert het midden van de vorige eeuw, toen zij inderdaad een vrij scherpe indeling van de maatschappelijke klassen gaven, zeer veel van hun waarde verloren. Niettemin kunnen zij de algemene tendens — in feite een sociale revolutie — illustreren.

Daarnaast, in het kader van de corporatieve en functionele associatievorming, allereerst de ontwikkeling van de vakbeweging:

III. <i>Groei van het vakverenigingswezen¹⁰⁾</i>		
	Totale beroepsbevolking	Georganiseerd
1920	2.300.000	675.000
1951	3.900.000	1.200.000

Wat de betekenis hiervan is, niet alleen met betrekking tot het loon- en prijzenbeleid en de sociale voorzieningen in het algemeen, maar ook ten aanzien van het regeringsbeleid in zijn geheel, is bij de jongste kabinetsformatie wel duidelijk gebleken.

Vervolgens, in datzelfde kader, de Publiekrechtelijke Bedrijfs Organisatie, die natuurlijk niet alleen de belichaming is van de overheid tegenover het bedrijfsleven, maar wel degelijk ook van het bedrijfsleven tegenover de overheid.

Tenslotte denke men aan de enorme ontwikkeling van het dagbladwezen en van de periodieke pers, en aan de talrijke uitbreidingen, die het onderwijsstelsel in de loop der jaren ondergaan heeft en waardoor tienduizenden zijn betrokken bij zaken, waarvan zij vroeger het bestaan misschien nauwelijks vermoedden.

Ik wil met deze enkele grepen volstaan, maar ik vermeld het proces, niet alleen omdat de verschillende functionele associatievormen direct bij de algemene oorlogvoering zullen moeten worden betrokken, maar vooral ook omdat deze ontwikkeling zijn bijzondere consequenties heeft met betrekking tot de morele weerbaarheid. Immers welbeschouwd ligt hier een essentieel verschil met de ontwikkeling in de totalitaire staten. Zoals gezegd, is het integratieproces, dat zich bezig is tussen staat en maatschappij te voltrekken *tweezijdig*, een samenspel van twee elkaar compenserende tendensen, doch dit is alléén het geval in de democratische landen.

Natuurlijk kennen ook de totalitaire staten hun algemeen kiesrecht en hun functionele organisatievormen, hun dagblad en periodieke pers, en hun onderwijsinstellingen. Maar — in tegenstelling tot wat in de democratische staten uit vrije samenwerking en ook uit bereidheid tot het aanvaarden van verantwoordelijkheid gegroeid is — zijn zij daar geperverteerd tot verlengstukken van de staat, tot arbeidspolitie, en instituten voor politieke indoctrinatie, die met vrije ontwikkeling en bewuste aanvaarding van verantwoordelijkheden niets meer hebben te maken.

Goed begrepen *kunnen* dezelfde organisatievormen, die in de totalitaire landen slechts dienen tot de onderwerping aan de wil van de staat, de bron zijn van de morele kracht van het Westen.

III. DE TOTALE OORLOG EN HET NATIONAAL PRODUCT

Het Nationaal Product als basis voor het bepalen van de maximale oorlogsinspanning

De vraag is nu hoe dit gecompliceerde maatschappelijk organisme, waarin elke functie bepaald wordt door de samenhang van het geheel, op de eisen van de oorlog zal reageren. Dat was geen probleem in de dagen, waarin de oorlog zichzelf voedde uit de reserves die ter plaatse, in de periferie van het slagveld altijd wel werden gevonden; het begon een probleem te worden toen met die plaatselijke reserves alléén, niet meer kon worden volstaan. Aanvankelijk niet meer, dan een zuiver financieel vraagstuk. Nodig was slechts, dat de Staat over ruime geldmiddelen kon beschikken. Eventueel nodige structurele veranderingen werden verondersteld wel automatisch de door de oorlog gewijzigde verhoudingen van vraag en aanbod te zullen volgen. Het voeden van de oorlog blééf essentieel een zaak van *reserves*, die door een „open-

markt" politiek werden gemobiliseerd — nu niet meer plaatselijk maar over de gehele diepte van het achterland.

Maar juist die reserves zijn uit de nationale economieën verdwenen en tegelijkertijd hebben de mechanisatie en het enorme materieelverbruik van de moderne oorlog de eisen van aanvoer tot ongekende hoogte opgevoerd. Dat betekent, dat de nodige middelen niet meer in de reserves, maar nog slechts ten koste van ingrijpende offers in, op zichzelf belangrijke, maar niet essentiële sectoren kunnen worden gevonden. Bij dergelijke verhoudingen schieten zuiver financiële methoden te kort. In het probleem van de Algemene Oorlogvoering is het financiële element dan ook stellig naar het tweede plan verschoven; het is vóór alles een structuur-probleem geworden, waarbij de eerste middelen systematisch en volgens een zorgvuldige planning uit de nationale potentieel moeten worden vrijgemaakt. Alleen dan kan worden voorkomen dat de repercussies — die met onafwendbare noodzaak zullen optreden — het organisme in vitale functies zouden treffen waardoor het geheel tot stilstand zou worden gebracht.

Vanzelfsprekend is dit vrijmaken van economische potentieel ten behoeve van de oorlogvoering aan zekere grenzen gebonden. Daarom heeft het geen enkele zin een spectaculair oorlogsapparaat op te bouwen, wanneer niet tevens een redelijke zekerheid is verkregen, dat het — eenmaal in bedrijf gesteld — ook inderdaad in stand zal kunnen worden gehouden. Dát is in het algemeen de zwakke zijde van alle planning in dit verband, dat zij zich te zeer uitsluitend met de opbouw bezighoudt en te weinig met de eisen, die het geheel zal stellen, zodra het eenmaal in werking is.

Vaste normen zijn niet te geven; het is uiteraard ook sterk afhankelijk van de psychologie van de bevolking en van de mate waarin het heersende regime bepaalde „hardships” aanvaardbaar kan maken. Het is alweer duidelijk, dat ook in *dit* opzicht het aanvankelijk voordeel aan de kant van de totalitaire staten ligt. Wèl zijn er bepaalde ervaringscijfers, zoals uit de volgende tabel moge blijken:

*Oorlogsuitgaven in % van het nationale inkomen*¹¹⁾
(1939—1944)

landen	1939	1940	1941	1942	1943	1944
Australië	2	12	25	43	48	44
Canada	2	10	19	40	54	52
Groot-Brittannië	15	39	49	53	54	54
Nieuw-Zeeland	2	9	23	50	54	49
Rusland	22	27	35	45	48	44
Verenigde Staten	2	3	11	35	46	46

Over overeenkomstige Duitse gegevens heb ik helaas niet de beschikking.

In het algemeen kan men zeggen, dat — het progressiviteitsbeginsel in aanmerking genomen — des te hoger het Nationaal Product kan worden opgevoerd, des te groter daarin ook het relatieve aandeel van de directe oorlogspanning zal kunnen zijn.

De onvermijdelijke handicap hierbij is, dat de oorlog in verschillend opzicht sterk remmend op de nationale productie inwerkt. Ik laat hierbij de uitwerking van vijandelijke bombardementen nog geheel buiten beschouwing. Maar in de eerste plaats wordt een groot deel — en het beste, nl. een deel van de middengroep, die de lasten draagt — aan de in het productieproces werkzame manpower onttrokken. En vervolgens is het zeer de vraag in hoeverre bij een overbelaste en aan voortdurend duikbootgevaar blootgestelde koopvaardij, en een uitgedund en eveneens tot het maximum belast binnenslands vervoersapparaat de regelmatige aanvoer van grondstoffen verzekerd kan blijven. Dit verwijst naar het vraagstuk van de „stock-piling”, waarop ik thans niet inga.

Intussen wil met dit alles niet gezegd zijn, dat in tijd van oorlog het totaal van het Nationaal Inkomen en de buitenlandse hulp onder geen omstandigheden zou mogen worden overtrokken. Natuurlijk is het onvermijdelijk ook direct op het vermogen zelf te trekken. Maar dit zal — op straffe van totale ineenstorting — slechts volgens een bewust geleid proces, en binnen zekere grenzen mogen gebeuren.

Aan de hand van al deze overwegingen is nu in de laatste kolom van figuur III bij wijze van illustratie een benadering gegeven van het beeld dat onze nationale economie op voet van oorlog zou kunnen vertonen. Daarbij is uitgegaan van een oorlogsinspanning van circa 35 %, die geheel ten laste van het particuliere verbruik en van de netto investeringen gebracht is. Bovendien gaat in deze figuur het totaal van de bestedingen het totaal van de beschikbare middelen met ongeveer 10 % te boven. Dit meerdere wordt dus ingeteerd op het nationaal vermogen. Ik wil niet zeggen, dat een percentage van 35 het absolute maximum is, maar de figuur toont wèl aan, dat wij hier toch de grens van het bereikbare beginnen te naderen. De consumpties — w.o. de normale afschrijvingen — zijn teruggebracht tot het niveau van de eerste jaren na de oorlog en het lijkt niet verantwoord een oorlog op veel lager niveau te beginnen. Volledige uitsluiting van nieuwe investeringen is op de duur niet mogelijk. Elke hogere inspanning komt direct ten laste van het nationaal vermogen. Dat kan onder omstandigheden verantwoord zijn, maar men dient zich wèl te realiseren, dat dat een proces is dat zichzelf versterkt en in versnelde vorm doorwerkt en dat de tijd gedurende welke de inspanning kan worden volgehouden daarmee dienovereenkomstig wordt verkort.

De conclusie is, dat principieel het Nationaal Product de grondslag vormt voor het bepalen van de maximale oorlogsinspanning.

Hieraan doet *niet* af:

- 1° de omstandigheid dat — evenals thans in de fase van opbouw — ook in de oorlog de Amerikaanse bijdrage beslissend zal zijn;
- 2° de omstandigheid, dat het bij de geïntegreerde Atlantische en Europese oorlogvoering niet gaat om de nationale potentieel maar om de totale potentieel van de Atlantische en de Europese gemeenschap.

Het *eerste*: de Amerikaanse bijdrage kan geen van de andere bij het Atlantisch Pact aangesloten landen van de verplichting ontheffen zijn eigen oorlogsinspanning tot het hoogst bereikbare op te voeren.

Het *tweede* legt de bij de gezamenlijke verdediging betrokken landen de verplichting op, hun economieën op elkaar af te stemmen. Integratie van

oorlogsdoel en van strijdkrachten is zonder ver doorgevoerde economische integratie niet doorvoerbaar. Dat neemt niet weg, dat die integratie slechts op de grondslag van nationale planning tot stand kan worden gebracht.

Ik geloof hiermede het vraagstuk voldoende te hebben geanalyseerd, om na de pauze over te gaan tot de hoofdlijnen van het plan.

De Voorzitter:

Alvorens weer het woord te geven aan de inleider van hedenavond zullen we eerst overgaan tot de verkiezing van de nieuwe bestuursleden.

Bij acclamatie wordt aangenomen een voorstel uit de vergadering om de herkiesbare bestuursleden wederom te benoemen, alsmede als nieuw bestuurslid te verkiezen de majoor-vlieger-waarn. D. Berlijn.

Thans geef ik het woord weer aan de spreker.

IV. HET ALGEMEEN VERDEDIGINGSPLAN.

1. *Doel.*

Doel van het Algemene Verdedigingsplan is:

1. het verzekeren van het onderling verband tussen de civiele en militaire organen van de Algemene oorlogvoering;
2. het invoegen van die organen in de bestaande structuur der economische, maatschappelijke en staatkundige verhoudingen;
3. het reguleren van de aanvoer tot instandhouding van die organen en ter voorziening in het verbruik;

één en ander in overeenstemming met de *prioriteit* die aan de verschillende functies moet worden toegekend en onder handhaving van een redelijk voorzieningsniveau in de civiele sector.

Primair is dus de vraag: welke *functies* — daaruit volgen organen en prioriteit.

Uitgaande van de eerder gegeven begripsbepaling zijn die functies *globaal*:

- I. het bepalen van het oorlogsdoel;
- II. het richten van het militaire apparaat — de „cutting edge” — op dat doel;
- III. het beveiligen en instellen van de „machine that generates the power”.

Meer specifiek:

- I. *a.* het bepalen van het oorlogsdoel.
- II. *b.* de opbouw,
c. de mobilisatie,
d. de inzet van de strijdkrachten.
- III. *e.* de actieve en passieve beveiliging van de potentieel door middel van:
 1. de Territoriale Verdediging (actief);
 2. de Burgerlijke Verdediging (passief).
- f.* het instellen van de potentieel op de vereisten van de oorlog.

Wanneer wij nu deze functies overzien dan blijkt, dat daarvan *a* en *d* een collectieve verantwoordelijkheid van de in N.A.T.O.-verband geallieerde rege-

ringen zijn geworden; zij kunnen door de afzonderlijke regeringen niet meer rechtstreeks worden geïnculceerd.

Hetzelfde staat, bij het in werking treden van de E.D.G. ten aanzien van de functies *b* en *c* te gebeuren en tot op zekere hoogte ook ten aanzien van *e* 1 (de Territoriale Verdediging).

Uiteindelijk zullen dus alleen de functies *e* 2 en *f* ongedeelde verantwoordelijkheden der nationale regeringen zijn gebleven. De Burgerlijke Verdediging is daarbij een verzamelbegrip, waaronder in ieder geval de Bescherming Burgerbevolking, de beveiliging van de waterstaatkundige toestand, de bewaking van sleutelpunten, de versterking van de politieorganen, de evacuatie van inundatiegebieden en de verzekering van de volksgezondheid, om er slechts enkele te noemen, zullen ressorteren. Het terrein is nog slechts spaarszaam ontgonnen; eigenlijk kan alleen ten opzichte van de Bescherming Burgerbevolking worden gezegd, dat de planning ervan in een gevorderde fase is gekomen en ook het stadium van uitvoering heeft bereikt. Ik moge in dit verband verwijzen naar wat hierover door de Generaal-Majoor Kok bij verschillende gelegenheden naar voren gebracht is; o.a. tijdens de discussie naar aanleiding van de op 23 Februari 1951 door Mr Mijndicff voor deze vereniging gehouden voordracht over „De Burgerlijke Verdediging in Nederland”. Mr Mijndicff beperkte zich daarbij tot de Bescherming Burgerbevolking, dus de Burgerlijke Verdediging in engere zin. Het is thans vóór alles nodig, dat de vereisten van de Burgerlijke Verdediging in de ruimste zin in een sluitend systeem worden samengevat. Met de in verschillende sectoren reeds verzamelde ervaring moet dat zelfs op korte termijn mogelijk zijn. — Eerst dan kunnen de plannen voor het instellen van de potentieel op de oorlog (functie *f*) worden uitgewerkt.

Inmiddels zal uit het voorafgaande zijn gebleken, dat de achterstand in de voorbereidingen zich vrijwel geheel concentreert op *die* functies, waarvoor de ongedeelde verantwoordelijkheid bij de nationale regeringen is blijven berusten.

2. De sociaal-economische grondslagen.

In de zojuist gegeven opsomming van functies neemt de laatste, *f*: „het instellen van de nationale potentieel op de vereisten van de oorlog”, een sleutelpositie in; het gaat hier om het economisch fundament, de materiële grondslag van de Algemene Oorlogvoering en van het Algemeen Verdedigingsplan.

Uitgangspunt is een bepaalde politiek-strategische veronderstelling; dit zal zonder meer duidelijk zijn.

Het plan zelf valt uiteen in twee delen en wel:

1. het reduceren van alle investeringen en het verbruik in de civiele sector tot het niveau, dat onder oorlogsomstandigheden als een aanvaardbaar minimum kan gelden.
2. Het mobiliseren van de aldus vrijkomende grondstoffen, energie, fabricagecapaciteit, transport en manpower.

Het minimum, dat onder oorlogsomstandigheden nog als een redelijk voorzieningsniveau kan gelden, is uiteraard geen vaststaand gegeven; het zal met de omstandigheden variëren en o.m. ook verband houden met het algemeen moreel van de bevolking. Men zal hierbij van een bepaalde aanname moeten uitgaan; b.v. van het voorzieningsniveau van de jaren kort na de oorlog

(1946/47), zoals in het beeld van de oorlogseconomie in figuur III, ook inderdaad is gedaan.

Zeker is, dat de reducties drastisch zullen zijn. In de eerste plaats zullen de duurzame consumptiegoederen: huisraad, stoffering, schoeisel en kleding, er door worden getroffen. Maar ook in het dagelijks verbruik zullen belangrijke verminderingen worden aangebracht. In de sfeer van de investeringen zal, om een voorbeeld te noemen, de bouwnijverheid niet aan aanzienlijke offers kunnen ontkomen.

Om die reducties te effectueren zullen de klassieke middelen moeten worden gebruikt, t.w.:

- a. een distributie-systeem,
- b. een straffe beheersing van lonen en prijzen,
- c. crediet- en investeringsrestricties,
- d. het wegpompen van zich ophopende zwevende koopkracht, die te samen met de sterk verminderde productie van verbruiksgoederen, tot een enorme inflatie zou leiden. Derhalve: aanzienlijk verzwaarde belastingen, spaaracties en eventueel ook gedwongen leningen.

De samenhang van deze vier middelen is onverbreeklijk; elk werkt slechts in het verband van het geheel.

Het mobiliseren van de aldus vrijkomende potentieel zal moeten plaats hebben volgens daarvoor in vreedetijd voorbereide mobilisatieschema's, in elk van de vijf hierboven genoemde categorieën (grondstoffen, energie, fabricagecapaciteit, transport en manpower). Het Rijksarbeidsbureau b.v. — of welke andere instantie daarmee zal worden belast — moet weten, welke bedrijven in tijd van oorlog tot stilstand zullen komen of nog slechts op verminderde capaciteit zullen werken, en op welke bestemmingen de daarvoor vrijkomende manpower moet worden gedirigeerd. Is dit niet voorbereid, dan komt de manpower braak te liggen, die voor de verhoging van de oorlogsproductie bestemd was.

Dit alles is echter slechts de papieren kant van de zaak en bevat in de grond ook niets nieuws. Maar het is nuttig zich er voor een ogenblik reken-schap van te geven, wat dit in concreto betekent en welke offers daarmee, bij consequente doorvoering, aan ieder individueel worden opgelegd. Als voorbeeld neem ik nogmaals de manpower. De logische consequenties zijn:

1. gedwongen arbeidsbestemmingen; geen aangaan, geen opzeggen en zelfs geen handhaven van arbeidsbetrekkingen dan alleen voor zover dit, getoetst aan het belang van de Algemene Oorlogvoering, gewenst is;
2. inschakeling van normaal niet bij het arbeidsproces betrokkenen, in het bijzonder vrouwen, gepensioneerden en jeugdige personen;
3. voor allen: verlengde werkdagen, kortere verloven en een loon, waarvan een groter deel aan de fiscus zal moeten worden afgedragen, terwijl voor wat er van dat loon overblijft nog slechts zeer beperkte bestedingsmogelijkheden zullen openstaan;
4. bovendien zal op velen een beroep moeten worden gedaan om buiten hun normale, d.w.z. reeds verlengde werkuren posities te bezetten in de organen van de burgerlijke verdediging.

Met democratie en bewust gegeven medewerking heeft dit alles slechts in

zoverre te maken, als de lasten vrijwillig en uit verantwoordelijkheidsbesef worden aanvaard. Zonder dat zou het geheel slechts tot een star dwangregime kunnen leiden. Het is duidelijk van hoe overwegende betekenis, juist ook in dit verband, de morele weerbaarheid is van de gehele bevolking.

Veel gecompliceerder dan de vraag naar het *hoe* en met welke middelen, is het probleem in welke mate en volgens welke sleutel de druk en de vrijkomende middelen over de verschillende sectoren moeten worden verdeeld. Dit dwingt tot een kwantitatieve benadering, een raming, waarbij geschatte behoeften en middelen met elkaar worden geconfronteerd. De grote moeilijkheid hierbij is de onoverzienbare veelsoortigheid van behoeften en middelen als het ware onder één noemer te brengen en als vergelijkbare grootheden tegenover elkaar te stellen.

In figuur IV is het schema van een mogelijke oplossing gegeven. Het gedeelte van de figuur boven de horizontale lijn stelt voor: de volledige catalogus van de behoeften ter voorziening in het verbruik in elk van de drie sectoren: de militaire-, de civiele- en de sector van de burgerlijke verdediging.

Onder de horizontale lijn geven de verticale lijnen diezelfde behoeften aan, omgerekend in de vijf basis-categorieën:

- grondstoffen,
- energie,
- fabricagecapaciteit,
- transport,
- manpower.

Daarnaast zijn — door middel van stippellijnen — de beschikbare *middelen* in elk van deze categorieën afgezet. De *verschillen* zijn de tekorten en overschotten, die, als gezegd, in Europees- en in Atlantisch verband zullen moeten worden gecompenseerd. Verschillen, die door middel van deze compensatie niet kunnen worden weggewerkt, zullen door buitenlandse hulp moeten worden goedgeemaakt en anders onvermijdelijk moeten leiden tot een aanpassing van de plannen.

Dit is dan het basisplan in de vorm van een wel sterk vereenvoudigde blauwdruk. De werkelijkheid geeft allerm minst het beeld van een simpel en overzichtelijk schema. Maar met weglating van alle voorzienbare, en meer nog onvoorzienbare complicaties geeft dit wel de weg aan, waarlangs het vraagstuk kan worden benaderd.

Dit wat betreft de *basis*; ik ga nu over tot de top.

3. De politiek staatsrechtelijke bovenbouw.

Het spreekt vanzelf, dat de uitvoering van het Algemeen Verdedigingsplan en het besturen van het apparaat van de Algemene Oorlogvoering een concentratie van bevoegdheden en bovenal een snelle besluitvorming op het hoogste niveau veronderstellen. In de regel zal een college van 15 ministers te groot blijken om tot een snelle besluitvorming te komen. Daar komt bij, dat zich — in het bijzonder na de oorlog — een wijziging in de *functie* van de Ministerraad heeft voltrokken die, hoe onvermijdelijk ook, een verdere rem op de snelheid van de besluitvorming zou kunnen gaan vormen.

Hierboven werd al opgemerkt, dat de ontwikkeling na de oorlog een vervaging te zien geeft van vroeger duidelijk afgebakende verantwoordelijkheden der afzonderlijke departementen en dat de zelfstandige verantwoordelijkheid

der *individuele* ministers zich als het ware begint op te lossen in de *collectieve* verantwoordelijkheid van de Ministerraad. Het verschijnsel is direct terug te voeren op dezelfde oorzaken die leidden tot een toenemende vervlechting van Staat en Maatschappij: het wegvallen van alle ruimte en reserves uit de nationale economie.

Wanneer men zich, om het geval concreet te stellen, rekenschap geeft van de kernpunten van het Regeringsbeleid:

- de verhoogde defensieinspanning;
- het woningbouwvraagstuk;
- de verhoogde investeringen in de industriële sector ter verzekering van de toekomstige werkgelegenheid en bestaansmogelijkheden van het Nederlandse volk;
- een versnelde uitkering van oorlogsschaden;
- het handhaven van een redelijk voorzieningsniveau in de sfeer van de particuliere consumptie en
- het bevestigen van het nog altijd kwetsbare evenwicht van de betalingsbalans

om slechts de voornaamste punten te noemen,

wanneer men zich realiseert, dat al deze problemen zich tegelijkertijd aan de orde stellen en dat met betrekking tot elk daarvan op goede gronden aanspraak kan worden gemaakt op prioriteit, dan zijn twee dingen duidelijk.

Nl. dat de gelijktijdige aanvatting van al deze problemen slechts mogelijk is door middel van het compromis en van vaak ingrijpende concessies ten opzichte van op zichzelf stellige redelijke eisen.

En vervolgens: dat een dergelijk compromis er slechts kan komen, wanneer de afzonderlijke ministers zich zelf niet uitsluitend en zelfs niet steeds in de eerste plaats zien als de vertegenwoordigers bij uitstek van hun bijzondere departementale belangen, maar als mededragers van de verantwoordelijkheid voor het Regeringsbeleid als geheel, waarbij ieder mede bij de verantwoordelijkheid van zijn ambtgenoten is betrokken en ook bereid moet zijn een zekere medeverantwoordelijkheid van die ambtgenoten in zijn bijzondere sector te aanvaarden.

De verantwoordelijkheden zijn vermengd en het kan zijn, dat een minister zijn departementale bevoegdheden zal hanteren, *niet* om de hem toevertrouwde specifieke belangen de ruimst mogelijke gelding te verzekeren, maar om daarmee het regeringsbeleid als geheel te steunen en mogelijk te maken. Dit is wat „De Economist” in zijn beoordeling van het toen zo juist opgetreden Kabinet van Churchill als volgt formuleerde:

„Responsibility is blurred..... by the facts of modern administration. To „think that responsibility is clearly defined by giving each department one „political head is to live in the 18th century..... The British system of administration has since been established. The idea that each department is still „a separate unit survives only as a legal fiction and a political theory; it has „no meaning for practical administration..... Nowadays it is often a matter „more of accident than of logic which minister takes the ultimate responsibility for what are in fact joint decisions by two or more departments.”¹²⁾

Anders gesteld betekent het voorafgaande, dat er een wezenlijke verandering is opgetreden in de functie van de Ministerraad. Van het ontmoetingspunt, waar de ministers, die ieder in hun departementale sfeer vrijwel zelfstandig regeren, elkaar voor een korte bespreking troffen om hun *individuele* beleid,

voor zover nodig, op elkaar aan te passen en doublures en doorkruisingen te voorkomen, is de Ministerraad geworden het staatsorgaan, waar in gezamenlijk overleg het beleid bepaald wordt en de richtlijnen worden gegeven, waaraan de Ministers bij de uitoefening van hun departementale taak bij voorbaat zijn gebonden.

Zo noodzakelijk als dit was om de eenheid van het beleid te verzekeren, zo zeker is ook, dat het op de besluitvorming remmend kan werken.

Het zal dus nodig zijn, dit proces van de besluitvorming van zijn remmende factoren te ontdoen en wel:

1. door de kring van ministers, die daarbij zijn betrokken, zoveel mogelijk te beperken en
2. door die ministers zoveel mogelijk van specifiek departementale werkzaamheden te ontlasten.

Vanzelf komen in dit verband de figuren naar voren van een Eerste Minister en van een Oorlogs-Kabinet in Engelse trant. De moeilijkheid is, dat voor een zuivere navolging van het Engelse voorbeeld in ons constitutioneel bestel nòch de staatsrechtelijke grondslagen, nòch de politieke verhoudingen zijn gegeven, waarbij deze figuren kunnen bestaan.

Staatsrechtelijk is de moeilijkheid, dat een Eerste-Ministerschap in Engelse zin en een War-Cabinet, dat hiërarchisch boven de overige leden van het Kabinet geplaatst is, een rangorde in de Ministerschappen veronderstellen, die ons Staatsrecht van huis uit niet kent. Principieel delen alle Ministers op voet van gelijkheid in het Kabinetsbeleid.

Politiek is het bezwaar, dat een Prime-Ministerschap eigenlijk slechts levensvatbaar is in de twee-partijstaat, waar zich in de politieke partijleider en zijn luitenant, reeds in de parlementaire oppositie het schaduwkabinet afspeelt, dat straks, wanneer de oppositie tot het bewind zal worden geroepen als team, als *Partij-kabinet* de regering zal vormen.

In een meer-partijstelsel, waarbij in het algemeen slechts voor coalitie-kabinetten, regerend op de grondslag van het compromis een parlementaire meerderheid kan worden gevonden, ontbreekt de feitelijke grondslag voor een Eerste-Ministerschap in Britse zin. Dat wil niet zeggen, dat niet incidenteel, op grond van persoonlijk overwicht en prestige een Nederlands Minister-President een positie zou kunnen bekleden, die het Britse Prime-Ministerschap nabij komt, doch als *stelsel* ontbreekt daarvoor in Nederland zowel het politieke als het staatsrechtelijke fundament.

Staatsrechtelijk zijn de bezwaren — althans v.w.b. het War Cabinet — te ondervangen. Men zou zich een concentratie van portefeuilles op een kleiner aantal ministers kunnen denken, waarbij de specifieke taak der afzonderlijke departementen aan staatssecretarissen wordt overgelaten. Op deze wijze zou het Kabinet tot de hanteerbare omvang van 7 à 8 ministers en daaronder b.v. een twaalfstal staatssecretarissen, kunnen worden teruggebracht.

Voorwaarde is, dat de positie van de staatssecretarissen ruim moet worden opgevat. Zij zullen moeten worden gezien, niet als ambtenaren van zeer hoge rang, maar als plaatsvervangende ministers met alle verantwoordelijkheden daaraan verbonden en zij zullen door het Parlement als zodanig moeten worden aanvaard. In dat opzicht blijft nog een belangrijk conservatisme te overwinnen.

De voornaamste moeilijkheden liggen echter niet in het staatsrechtelijke, maar in het politieke vlak.

Dat wordt op een merkwaardige wijze gedemonstreerd door het Belgische voorbeeld. Ik moet aannemen, dat dezelfde staatsrechtelijke bezwaren die zich hier te lande tegen een Oorlogs-Kabinet zouden verzetten, ook in België gelden. En zelfs in sterkere mate, omdat België de functie van staatssecretaris niet kent. Maar het Oorlogs-Kabinet is er desondanks. Bij Arrêté Royal van 3 Augustus 1950 werd daar ingesteld het Comité Ministériel de Défence, waarvan 8 ministers deel uitmaken; hetzelfde aantal als in de voor ons land gesuggereerde oplossing voor ogen stond. De Belgische Regering was echter van homogeen-politieke samenstelling en dat was voldoende om eventuele staatsrechtelijke bezwaren te overwinnen. Zij hebben dan ook, voor zover bekend, zelfs geen punt van ernstige overweging uitgemaakt. Juist het tegenovergestelde derhalve van wat de situatie in ons land te zien geeft. *Staatsrechtelijk* is ook voor Nederland een oplossing te vinden, maar de politieke bezwaren zouden wel eens de doorslag kunnen geven. Zolang formules als 5-5-2-2-1 of 5-6-2-2-1 hun onvoorwaardelijke gelding behouden, zolang zal er op een concentratie van portefeuilles wel weinig uitzicht bestaan.

Wat ik voorstelde is het hoogst bereikbare, een optimum. Vermoedelijk zullen wij ons met een — overigens stellig denkbare — compromis-oplossing tevreden moeten stellen.

4. *Opperbevel en Militair Gezag.*

Na U te hebben gesproken over de economische basis en over de politiek-staatsrechtelijke top, wilde ik nog enkele dingen zeggen over het vlak daartussen in; met name over het Opperbevel en het Militair Gezag.

a. *Het Opperbevel.*

Heeft het nog zin over de status van het Opperbevel te spreken? Opperbevel in de eigenlijke zin berust nog slechts bij de Atlantische „Theatre Commanders”:

Saceur
 Saclant en
 C. in C. Channel
 en straks wellicht ook nog Sacme

en de onder hen ressorterende „subordinate commands”. En zelfs daár niet zonder beperkingen. Rechtstreekse „Political guidance” ontvangt — in tegenstelling tot de vroegere Opperbevelhebbers — géén van de Supreme Commanders, doch uitsluitend de Standing Group en wel in de vorm van bindende richtlijnen van de Atlantic Council. Van daaruit lopen de lijnen via de Ministers van Buitenlandse Zaken en van Oorlog naar de nationale regeringen. De Opperbevelhebber in de eigenlijke zin is van het nationale niveau verdwenen. Dat op zichzelf heeft aan het probleem van de status van de hoogste nationale militaire autoriteit reeds veel van zijn praktische betekenis ontnomen. Maar er is meer. Terwijl in 1938 Eigeman¹³⁾ de Opperbevelhebber in verband met diens zeer veelzijdige taak boven de scherp afgebakende departementale sferen wil verheffen, zijn thans, in 1952, juist die departementale sferen zozeer in elkaar overgevoerd, dat ook dit argument zélf vrijwel is komen te vervallen. De Minister van Defensie treedt de hoogste

militaire autoriteit niet meer alléén, of in de eerste plaats tegemoet als *Departementshoofd*, maar als vertegenwoordiger van de Regering in haar geheel; ook in de Ministerraad is hij niet meer alléén of in de eerste plaats het departementshoofd, maar één van de dragers van de collectieve verantwoordelijkheid van het regeringsbeleid in zijn geheel.

Er lag aan de bijzondere status van de Generaals Snijders, Reynders en Winkelman en aan de gedachtengang van Prof. Eigeman nog een andere overweging ten grondslag nl.: aan de Opperbevelhebber de noodzakelijke onafhankelijkheid en zelfstandigheid te verzekeren, en hem voor ingrijpen in de details van zijn beleid van de zijde van één Minister te vrijwaren. Die overweging was stellig juist, en is dat nóg, maar de vraag blijft, in hoeverre deze constructie de Opperbevelhebber inderdaad de nodige vrijheid van beweging verzekert. In de ervaring, die wij er in ons land mee hebben gehad, heeft zij steeds geleid tot controversen tussen Minister van Oorlog en O.L.Z., die in twee gevallen tot een breuk leidden; het derde geval werd niet afgespeeld, omdat het door de oorlog werd onderbroken.

Dat was op zichzelf niet zo verwonderlijk, omdat de Opperbevelhebber in de voor hem gecreëerde zelfstandigheid staatsrechtelijk niet sterk stond en hem in het handhaven van zijn positie zelfs alle grond onder de voeten ontzong vanaf het ogenblik, waarop de Minister van Oorlog niet langer optrad als zodanig, maar als gedelegeerde van de Ministerraad. Ik geloof, dat hoe noodzakelijk ook, die zelfstandigheid met juridische vormen alléén tenslotte niet is te verzekeren; de enige waarborg daarvoor is gelegen in de zelfbeperking, die zowel de Minister als de Militaire Autoriteit zich in hun onderling verkeer weten op te leggen. Dat is een kwestie van persoonlijke aanleg, waartegen uiteindelijk een formele regeling geen stand houdt.

Het is denkbaar, maar niet waarschijnlijk, dat de oude strijdvraag zou herleven met betrekking tot de Verenigde Chefs van Staven en de Nederlands Territoriaal Bevelhebber — in tijd van oorlog de hoogste nationale militaire autoriteit met een operationele functie.

Op grond van het voorafgaande meen ik, dat het principieel minder nodig, en logisch ook minder juist zou zijn, deze autoriteiten uit hun departementale sfeer te lichten.

Toch blijven er, juist in verband met de gedeelde verantwoordelijkheden, wel organisatorische vragen open. Een liaison tussen de meest direct bij de Algemene Oorlogvoering betrokken Ministers en de V.C.S. — en in tijd van oorlog ook de N.T.B. — zou zeker zijn te overwegen. De functie van deze liaison zal informatorisch zijn; het zou met name niet de bedoeling zijn om daarmee tussen de V.C.S. en andere ministers hiërarchische verhoudingen te creëren. Deze blijven aan de Minister van Oorlog en van Marine voorbehouden. Deze liaison heeft dan ook slechts organisatorische, géén principiële betekenis.

b. Het Militair Gezag.

In het gecompliceerde geheel van de Algemene Oorlogvoering is ook de positie van het Militair Gezag aanzienlijk ingewikkelder geworden. Van huis uit is het Militair Gezag de enige autoriteit die buitengewone bevoegdheden hanteert. Het berust op de meer dan 50 jaren oude Oorlogswet, waarbij zeker

niet de totale oorlog voor ogen gestaan heeft, maar veel meer zich *plaatselijk* afspelende oorlogstonelen.

Ook behoefde daarin met andere dan operationele overwegingen weinig of geen rekening te worden gehouden, en evenmin met andere vormen van buitengewoon gezag.

Het lag dus voor de hand dat aan het Militair Gezag een aantal omschreven bevoegdheden van zeer verstrekkende aard werd gegeven, waarmee het plaatselijk alle belangrijke activiteiten aan het operationele gezichtspunt kon onderwerpen, zonder enig ander belang te ontzien.

De oorlog speelt zich echter niet meer plaatselijk af; het Militair Gezag is niet langer de enige autoriteit met exceptionele bevoegdheden, terwijl uit een oogpunt van Algemene Oorlogvoering — behalve in de gevechtszone — ook bepaalde bezwaren bestaan tegen het absoluut praevaleren van het operationele gezichtspunt. Nogmaals: *niet* in de gevechtszone, maar wèl in het achterland.

Het is zeker waar, dat bij de hantering van noodbevoegdheden uitsluitend het belang van de Algemene Oorlogvoering de doorslag kan geven, maar dat valt in het achterland niet steeds noodzakelijk samen met de specifiek militaire visie.

Men zou dus — ter vermindering van conflicten — een rangorde van prioriteiten moeten vaststellen tussen de verschillende autoriteiten die in tijd van oorlog met buitengewone bevoegdheden bekleed zijn. Dit nu is principieel een onmogelijke opgave. Er bestaat geen waarderingsstelsel aan de hand waarvan die prioriteiten eens en vooral kunnen worden vastgelegd. De prioriteit van een bepaald belang ligt niet in dat belang zelf, maar in de omstandigheden waarin het speelt; zij is met die omstandigheden aan voortdurende wisseling onderhevig.

Ik geloof dat het uitgangspunt van deze denkwijze fout is en dat men — hoe vreemd dit ook moge klinken — wel ver van dat conflict te vermijden — juist door de „choc des opinions” moet laten bepalen waar in een concrete situatie de prioriteit ligt.

Wat ik bedoel is dit. Laat men niet door middel van starre wettelijke bepalingen a priori aan het Militair Gezag en een aantal andere autoriteiten bepaalde omschreven noodbevoegdheden verlenen, maar laat men zeer ruime noodbevoegdheden concentreren op de *Regering*. Laat vervolgens de Regering deze noodbevoegdheden delegeren aan al die autoriteiten, die daaraan behoefte hebben om de sector, waarmee zij normaal belast zijn ook in tijd van oorlog te kunnen hanteren.

Voor de Zeescheepvaart aan de Directeur-Generaal van Scheepvaart, voor het binnenlandse transport, de grondstoffenvoorziening, de energie en de manpower aan de verschillende Directeuren-Generaal, ieder handelend onder verantwoordelijkheid aan *zijn* Minister, en een uiteindelijke coördinatie in het Kabinet. Prioriteitsvragen zijn krachtens hun aard beleidsvragen, waarin principieel dus door de Regering dient te worden beslist.

Wat is in die verhoudingen de positie van het Militair Gezag? Ook het Militair Gezag is een autoriteit met verstrekkende bevoegdheden; niet langer een alles doorkruisende gezagsvorm; maar een gezag dat op voet van gelijkheid met andere buitengewone autoriteiten samenwerkt.

Natuurlijk zullen bij deze opzet de bevoegdheden in de verschillende sec-

toren elkaar vaak breed overlappen. De mogelijkheid van conflicten is daarmee bewust aanvaard.

De oplossing is een zover mogelijk doorgevoerde delegatie van bevoegdheden, waarbij elk conflict zoveel mogelijk op het laagste niveau wordt opgelost, en alleen dan op de hogere trap komt, wanneer het op de lagere onoplosbaar is gebleken. Ten slotte kan het zo, als het ware door een systeem van sluizen, ook het Regeringsniveau bereiken, doch alleen dan, wanneer het conflict van zo fundamentele aard is, dat het alleen op dat niveau kan worden opgelost.

Ik geloof dat deze opzet niet alleen de hogere niveau's van tal van futiliteiten en overbodig tijdrovend overleg zal ontlasten, maar dat het zelfs de enige is die tot een flexibel en voortdurend aan de situatie aangepast prioriteiten-systeem kan leiden.

Stellig wordt hiermee een belangrijke concessie van het Militair Gezag gevraagd. Is zij militair aanvaardbaar? Ik geloof het wel. In de eerste plaats wordt het Militair Gezag hiermee ontheven van de zorg voor civiele belangen waarvoor het de verantwoordelijkheid eigenlijk niet kan dragen. Maar bovendien kunnen, naarmate de militaire situatie zich toespitst — en dus civiele overwegingen naar het tweede plan verdwijnen, die andere buitengewone autoriteiten met de hun verleende bevoegdheden onder bevel van het Militair Gezag worden geplaatst. In de zone waar de eigenlijke strijd zich afspeelt heeft deze ontwikkeling zich geheel voltrokken. Daar kunnen slechts specifiek militaire overwegingen de doorslag geven, daar zal dan ook alle gezag op de Militaire Autoriteit zijn geconcentreerd, en dan met het ambtelijk apparaat dat gewend is de desbetreffende belangen te behartigen.

Ik ben mij er wel van bewust, dat het vraagstuk in de practijk gecompliceerder is dan het theoretische schema dat ik hier voorleg, maar het kan wellicht dienen als denkrichting om tot een oplossing te komen.

5. *Morele Weerbaarheid.*

Tenslotte een laatste en misschien wel het belangrijkste van alle aan de Algemene Oorlogvoering verbonden aspecten. Ik wil er slechts dit van zeggen. In het voorafgaande werd over de Algemene Oorlogvoering gesproken alsof deze uitsluitend een zaak van organisatie en berekening zou zijn. Maar in feite zijn dat slechts de vormen, de kanalen waarlangs de morele kracht van de natie in materiële gevechtskracht kan worden omgezet.

Om voor een ogenblik nog bij het productieapparaat te blijven: het is duidelijk, dat het moreel niet slechts zijn onmiddellijke weerslag zal hebben op de omvang van het totale Nationaal Product, maar dat het mede bepalend is voor de verhouding waarin dat product voor het civiele achterland gereserveerd moet blijven en voor de directe gevechtspotentieel kan worden vrijgemaakt.

Sterker dan in één van de voorafgaande oorlogen, zou in een toekomstig conflict ieder individueel en het maatschappelijk leven in al zijn schakeringen bij de oorlogsinspanning zijn betrokken. Niet alleen *passief* — in die zin, dat ieder in meerdere of mindere mate het geweld, de ontberingen en morele druk zal hebben te ondergaan, maar ook *actief*, door werkzame in-

schakeling in het proces en door een bewust ondergeschikt maken van alle overwegingen aan dit ene doel: het winnen van de oorlog.

En meer nog dan te voren zou een toekomstig conflict een samenleving treffen, waarin Staat en Gemeenschap nauw zijn vervlochten en het maatschappelijk leven in al zijn aspecten direct is betrokken bij en mede verantwoordelijkheid draagt voor het Staatsbeleid.

Het kan niet anders, of in de oorlog worden overleg en overreding door bevel en straffe discipline vervangen. De samenleving op voet van oorlog stelt eisen, die vreemd zijn aan het wezen der democratie en die het gevaar inhouden, vrijwillig gegeven medewerking en bewuste aanvaarding van verantwoordelijkheid te verstikken. Zoals in het wezen van het totalitaire regime de mogelijkheid van een aanvankelijke voorsprong ligt besloten, zo liggen in het wezen van de democratie de krachten, die kunnen leiden tot de uiteindelijke overwinning. Maar dan zal het nodig zijn vormen te vinden, waarbij het morele draagvermogen niet steeds kunstmatig behoeft te worden opgewekt en onderhouden, maar — onder de uiterlijke vorm van bevel en van straffe organisatie — van nature wordt gegeven.

Want tenslotte heerst de geest over de organisatie en niet de organisatie over de geest.

Dat dienen wij bij al onze organisatie en planning wél voor ogen te houden. Maar het heeft een nog veel ruimer strekking. Dát zou immers de inzet zelf zijn van een eventuele oorlog, en de hoop en het vertrouwen op de einduitkomst zouden op de overwinning van de geest zijn gegrondvest.

De Voorzitter:

Ik dank de inleider reeds zeer en ik stel voor thans enkele minuten te pauzeren om het gehoorde te laten bezinken. Degenen die vragen wensen te stellen of in discussie willen treden kunnen zich opgeven bij de secretaris. Ik maak van deze gelegenheid tevens gebruik om te zeggen, dat, wanneer er gasten zijn, die zich gedrongen voelen lid te worden van de Vereniging, zij zich eveneens bij de secretaris kunnen opgeven.

Majoor E. D. d'Engelbronner:

Ik moge allereerst de geachte inleider hulde brengen voor de wijze waarop hij de noodzaak en de opzet van een totaal verdedigingsplan in ons aller aandacht heeft gebracht, waarbij ik tevens mijn dank moge uitspreken voor de bereidwilligheid waarmee hij mij de tekst van deze lezing te voren wel ter inzage heeft willen geven.

In algemene zin kan ik volledig met inleider meegaan, met name ook met zijn mening dat in de regel het Civiele Element — waaronder dus te verstaan de Regering — over het geheel van de Algemene Oorlogvoering zal hebben te praevaleren.

Ik zou echter ernstig willen waarschuwen tegen de invoering van het begrip combat zone in de zin zoals door inleider bedoeld, n.l. als een gebied waarin zich de strijdmachten met elkaar meten en waar dus de Militaire autoriteiten alle of nagenoeg alle bevoegdheden van hun civiele collegae overnemen.

Het is mijn volle overtuiging dat, uit een oogpunt van het nationale verdedigingsplan — als men tenminste daarvan mag spreken in onze tijd van in-egratie — eigenlijk geen scheiding in combat zone en laat ik haar noemen.

„civiele zone“ mag bestaan. Immers, al is dan een moderne oorlog niet meer uitsluitend en zelfs niet altijd in de eerste plaats een treffen van strijdkrachten, in een land als Nederland met zijn blijvend geëxposeerde ligging zullen de eigen en vijandelijke strijdkrachten elkaar niet uitsluitend in een keurig afgebakende combat zone ontmoeten. Ik behoef hier maar de 5e colonne en luchtilandingstroepen te noemen om dit duidelijk te maken. M.a.w. ook in de zg. civiele zone moet de militaire autoriteit *autoriteit* zijn, omdat men, immers in de verdediging zijnde, nooit te voren weet waar de vijand zal toeslaan.

Ik geloof eerder, dat men het moet zoeken in de richting van een opvoeding van de militaire autoriteit en de totstandbrenging van een hechte liaison met de civiele autoriteiten, om er van verzekerd te zijn dat — de oorlog eenmaal uitgebroken zijnde — de militaire autoriteit slechts zoveel van zijn verkregen bevoegdheden benut, als hij zelf werkelijk voor de uitoefening van zijn taak nodig acht. Het voordeel van een dan waarlijk ongedeeld gezag — in oorlogstijd van onschatbare waarde — mag daarbij niet worden voorbijgezien, vooral i.v.m. de tijdsfactor.

Het defensie-studiecentrum kan er naar mijn mening zeer veel toe bijdragen, dat enerzijds de militair wordt ingeleid tot de civiele problemen en behoeften en anderzijds de civiele sector tot het begrip voor de militaire noodzaak voor een ongedeeld gezag in oorlogstijd — uiteraard staande onder de verantwoordelijke civiele Regering.

Een ander punt waarmee ik met de geachte inleider van mening moet verschillen ligt daar waar hij stelt dat de economische integratie slechts op de grondslag van nationale planning tot stand kan worden gebracht en dat het instellen van het potentieel op de vereisten van de oorlog, ongedeelde verantwoordelijkheid van de nationale regeringen zou zijn gebleven.

Moge het laatste nog gedeeltelijk waar zijn, het eerste komt mij bepaald onaanvaardbaar voor.

Door toe te treden tot de NATO heeft elk land de verplichting een maximum bijdrage te geven, zonder daarbij de grens van het draagbare te overschrijden. Het bepalen van die grens, die thans inderdaad nog door de Nationale Regeringen wordt getrokken, behoort naar mijn mening te geschieden door de hoogste NATO-organen, opdat inderdaad elke NATO-Natie naar verhouding evenveel bijdraagt. Eerst dan zal men zeker kunnen zijn van een waarlijk onderling vertrouwen tussen alle NATO-landen die tenslotte één en hetzelfde doel nastreven.

Hetgeen de inleider heeft gezegd over de noodzaak de vereisten van de Burgerlijke Verdediging in ruimere zin in een sluitend systeem samen te vatten, zou ik slechts willen onderstrepen, daar nog aan toevoegend, dat naar mijn mening ook een samenbundeling tussen deze Burgerlijke Verdediging en de betrokken militaire organen onontbeerlijk is. Dit zou kunnen worden gevonden in de totstandbrenging van een permanent interdepartementaal verdedigingscomité in de zin van de in de militaire sector reeds bestaande interservicecomité's 1 t/m 4. Dit comité zou de Ministerraad of de Algemene Verdedigingsraad de verschillende problemen kunnen voorleggen op zodanige wijze dat slechts de principiële beslissingen op dit hoogste niveau behoeven te worden genomen.

Tenslotte nog dit. De inleider heeft terecht opgemerkt, dat de hedendaagse economie het kenmerk draagt van de oorlogseconomie. Maar over de reducties welke nodig zijn om het verbruik in de civiele sector te verlagen om zodoende

de vrijkomende grondstoffen, energiefabriekscapaciteit, transport en mankracht te benutten ten bate van de algemene oorlogvoering spreekt de inleider in de toekomst, n.l. in tijd van oorlog.

Moge het juist zijn dat wij bij wijze van spreken vandaag de dag in vrede leven, feitelijk is de oorlog nog gaande of reeds begonnen — hoe men het ook noemen wil. *Wij zijn dus de facto in oorlog!* Maar dit betekent ook, dat er reeds *nu* behoefte is aan de toepassing van reducties, teneinde het oorlogspotentieel reeds *nu* zo hoog mogelijk op te voeren.

Begint men pas of pas in voldoende mate als de warme oorlog onverhoopt *is* uitgebroken, dan komt men naar mijn vaste overtuiging te laat. Het is uit de tijd, te denken dat men de oorlog in het tempo van trekschuit en paarde-tram ziet aansukkelen en men dan nog voldoende gelegenheid heeft orde op zaken te stellen. Die gelegenheid is er *nu* nog wel, straks beslist niet meer! Dit betekent ook dat reeds nu de morele weerbaarheid, waarvoor de geachte inleider terecht onze aandacht heeft gevraagd, zo hoog mogelijk moet worden opgevoerd. Juist omdat bevel en straffe discipline in deze zogenaamde vredes-tijd vervangen moeten blijven door overleg en overreding, acht ik dit één van de moeilijkste maar tevens een van de mooiste opgaven en naar mijn overtuiging slechts door een doelbewust door de Regering geleide voorlichting en opening van zaken te bereiken. Om in de door de geachte inleider geciteerde beeldspraak van de Generaal Eisenhower te blijven, zou ik het moreel willen beschouwen als de brandstof welke de machine, waarvan de strijdmacht slechts de „cutting edge” is, op gang moet brengen en houden.

Antwoord aan Majoor d'Engelbronner:

Ik dank de Majoor d'Engelbronner in de eerste plaats voor de prettige wijze, waarop hij stelling heeft willen nemen en vooral ook voor het feit, dat hij stelling heeft willen nemen: Wat betreft de uiteindelijke doelstelling kan er tussen de Majoor d'Engelbronner en mij geen verschil bestaan. Wat wij beiden willen, is een, met inachtneming van het draagbare, zo hoog mogelijk opgevoerde weerbaarheid. Daarom is het verheugend, dat de verschillen tussen ons niet zo zeer het beginsel als wel de uitwerking daarvan t.a.v. een aantal punten betreffen. Dank zij de welwillendheid van de heer d'Engelbronner om mij ook van zijn kant vooraf inzage van het door hem gesprokene te verlenen, ben ik in staat daarop systematisch in te gaan.

1. De Majoor d'Engelbronner maakt bezwaar tegen de scherpe scheiding, die door mij werd getrokken tussen de combat-zone en het achterland. Dit bezwaar moet zich dan richten tegen mijn visie op de status van het Militair Gezag. Hieraan lag inderdaad de opvatting ten grondslag, dat in de combat-zone prioriteit aan het Militair Gezag zou zijn gegeven, doch dat het in het achterland zijn noodbevoegdheden op voet van gelijkheid met andere autoriteiten zou uitoefenen. Tegenstellingen zouden daarbij krachtens een conflicten-regeling, beginnend op het laagste en eindigend op het hoogste niveau, moeten worden opgelost.

Ik geef toe, dat deze grens tussen combat-zone en achterland eigenlijk niet is te trekken en een te theoretisch karakter draagt. Het mag inderdaad niet voorkomen, dat directe operationele voorzieningen op civiele overwegingen zouden stagneren. Ik neem mijn standpunt terug. Wanneer men daarvoor in de plaats stelt een systeem, waarbij het Militair Gezag zowel in de gevechts-zone als in het achterland op voet van gelijkheid met andere autoriteiten

optreedt, doch prioriteit kan nemen, wanneer dit op grond van directe operationele noodzaak vereist is, dan zou dit voor mij aanvaardbaar zijn en, geloof ik, ook geheel tegemoetkomen aan de wens van de heer d'Engelbronner, dat het Militair Gezag inderdaad een Autoriteit moet kunnen zijn.

2. Majoor d'Engelbronner heeft vervolgens bezwaar gemaakt tegen mijn stelling, dat de integratie van oorlogseconomieën slechts op grondslag van nationale planning tot stand kan worden gebracht. Naar zijn oordeel zouden NATO of andere internationale autoriteiten deze integratie moeten opleggen.

Om met een formele opmerking te beginnen: de NATO zou in het kader van haar huidige structuur een dergelijke beslissing slechts met eenstemmigheid kunnen nemen. Formeel zou de opdracht aan de NATO dus geen verschil maken ten opzichte van de huidige situatie. Wel zou dit het geval zijn ten aanzien van de EDG, die inderdaad met supra-nationaal gezag bekleed is en — overigens binnen nauwe grenzen — over het gezag van de nationale regeringen kan praevaleren. Ik geloof echter niet, dat een dergelijke Hoge Autoriteit de noodzakelijke integratie van oorlogseconomieën rechtstreeks, „du haut de sa grandeur”, zou kunnen opleggen, en dat zij altijd aangewezen blijft op de adviezen van de nationale regeringen. Plannen van zo wijde strekking komen niet, althans in dit stadium nog niet, tot stand door oplegging van bovenaf, doch door samenvoeging van nationale deelprojecten. Dat is ook de procedure, die bij de jaarlijkse NATO Annual Review gevolgd wordt. Er worden daarbij van bovenaf wel zekere richtlijnen uitgezet en de nationale regeringen kunnen deze ook allerminst negeren, maar wat er tenslotte te voorschijn komt, is een samenvoeging van door de nationale regeringen individueel aanvaarde commitments.

3. Met het permanente interdepartementale verdedigingscomité, dat, als voorgesteld door Majoor d'Engelbronner, de vraagstukken op het gebied van de militaire en civiele verdedigingsvoorbereiding in onderling verband zou brengen en zou voorbereiden voor de Algemene Verdedigingsraad, die daarop ten principale zou beslissen, stem ik van ganser harte in. Toen hij dit uitsprak, wist de Majoor d'Engelbronner wellicht niet, dat de verwerkelijking van deze wens mogelijk dichterbij ligt dan hij kon veronderstellen.

4. In het algemeen kan ik het eens zijn, dat een betere voorlichting en zekere beperkingen reeds nu noodzakelijk zijn. Ik heb misschien de indruk gewekt alleen voor oorlogsomstandigheden te hebben gesproken. Dat was niet mijn bedoeling. In dit opzicht bestaat tussen de heer d'Engelbronner en mij geen verschil van mening.

Wat de noodzaak van verbruiksbeperkingen betreft: ofschoon ik niet zonder meer zou willen beweren, dat op dit punt de grens van het mogelijke of van het noodzakelijke bereikt is, heb ik toch waardering voor wat inmiddels tot stand gebracht is. Ik herinner U eraan, dat de oorlogsbegroting in 1951, onder werkelijk zorgelijke economische omstandigheden werd opgevoerd van 1 mld tot 1½ mld gulden en dat de regering zich — behoudens goedkeuring van het Parlement — voor 4 achtereenvolgende jaren op dit bedrag heeft vastgelegd. Om dit mogelijk te maken, waren ingrijpende maatregelen noodzakelijk. O.m. een aanzienlijke verhoging van een aantal belastingen en, wat nog belangrijker is, een korting op de reële lonen van 5 %. Ik acht dit samenstel van maatregelen een moedig besluit en heb ook bewondering voor het feit, dat deze loonkorting door de Vakbeweging om zo te zeggen geruisloos is aanvaard. Inderdaad is de economische situatie sedérdien op verschillende

punten aanmerkelijk verbeterd. Aan de andere kant zijn ook verdere militaire commitments aanvaard. Niet budgetair, doch ten laste van de tegenwaarde van de Amerikaanse dollarhulp. Ik wijs U b.v. op de 175 mln.-opdracht aan de firma van Doorne.

Wat de voorlichting betreft, ben ik het geheel met de heer d'Engelbronner eens. Het voorlichtings*materiaal* is in verspreide courantenartikelen en regeringspublicaties wel te vinden, doch van een systematische voorlichting kan niet worden gesproken.

Toch zou ik op dit punt niet willen besluiten zonder een ogenblik de aandacht te vragen voor de werkelijk niet te onderschatten moeilijkheden. Wij wijzen graag op Engeland als een land, waar men bereid is, zich inderdaad belangrijke beperkingen te getroosten. Uit recente gebeurtenissen is echter wel duidelijk geworden, dat daarmee toch, ook in Engeland, de draagkracht is overspannen. Engeland heeft temporisaties in zijn bewapeningsprogramma moeten aanbrengen, en ofschoon niet alleen de Engelse regering, maar ook de vakbeweging zich inspant de steeds luider klinkende eisen tot verhoging van de lonen te matigen, is het zeer de vraag, of zij hierin inderdaad zullen slagen.

Ik geloof, dat ik hiermee de heer d'Engelbronner wel in hoofdzaak heb beantwoord en wil hem nogmaals danken voor wat hij in het midden gebracht heeft.

Majoor Mr H. W. J. Bosch.

M. de V., Excellenties, Dames en Heren;

Voor een goede discussie is het nodig, dat men het in de grond met elkaar eens is; ik ben het dan ook in grote trekken geheel met de geachte inleider eens, ik wilde echter enkele opmerkingen maken:

In ieder militair plan moet een zwaartepunt gelegd worden: „Wie overal even sterk is, is overal even zwak”; dit geldt niet slechts ruimtelijk, doch ook tijdelijk en dit feit heeft juist voor een Nederlands verdedigingsplan bepaalde eigenaardige consequenties: Een groot land als Rusland én een ver van de eigenlijke operatietoneelen verwijderd land als de Verenigde Staten van Amerika konden het zich veroorloven de beslissing in de strijd uit te stellen tot een tijdstip, dat één of meer jaren na het begin van de oorlog lag; in de tijd tussen het begin van de oorlog en de uiteindelijke vernietiging van 's vijands strijdkracht moest de industrie dier landen dan op topcapaciteit werken, waarvoor uiteraard een groot deel der beschikbare mankracht benodigd was.

Voor een klein land *in* het operatietoneel als het onze ligt deze zaak geheel anders: het zwaartepunt, zowel van ons aandeel in de Westelijke verdediging als van de daarmee ten nauwste samenhangende verdediging van Nederland zelve ligt in de eerste weken — of in het allergunstigste geval: maanden — van de oorlog: of het mede door *onze* strijdkrachten zal gelukken het Nederlandse grondgebied met zijn havens en vliegvelden te behouden is zowel voor ons zelf als voor onze bondgenoten van oneindig meer belang dan het feit, dat onze industrie, die slechts een fractie van de West-Europese industrie uitmaakt, volledig zal kunnen doorwerken. Hieruit volgt, dat de beschikbare mankracht en het nationaal potentieel bij ons zoveel mogelijk gebruikt zullen moeten worden voor het militair en civiel verdedigingsapparaat.

Met betrekking tot het gestelde in de stellingen 8 en 9 vraag ik mij af, waarom het Westen met een groter bevolking dan de Sovjet-Unie en een veel groter industrie nog geen derde deel van de strijdkrachten van dit land kan opbrengen. De geachte inleider heeft de vakverenigingen geprezen voor het feit, dat zij met een verlaging van 5 % der reële lonen ten behoeve van de defensie-inspanning hebben ingestemd; ik moge hierbij echter opmerken, dat de officieren sedert 1940 ongeveer 30 à 40 % van hun inkomen verloren hebben.

Met betrekking tot het gestelde in stelling 12 zou ik willen opmerken, dat het voor de morele weerbaarheid nodig is, dat de overgrote meerderheid der Nederlanders ervan overtuigd is, dat:

- a. De welvaart en vrijheid, die de Westerse volken genieten, waard zijn ervoor te vechten;
- b. het voortbestaan van het Westen thans zo ernstig bedreigd wordt, dat inspanning van alle krachten en het brengen van grote offers voor de verdediging absoluut noodzakelijk zijn;
- c. de gebrachte persoonlijke en financiële offers zo nuttig mogelijk gebruikt worden.

Of dit laatste thans inderdaad het geval is, staat uiteraard niet te mijner beoordeling; wel is mij herhaaldelijk gebleken, dat leger en burgerij deze overtuiging de laatste jaren beslist niet hebben. Naar gelang dit gebrek aan overtuiging al dan niet gegrond is, zal dit of door verhoging van de efficiency van het leger of door een deugdelijke voorlichting van burgerij en leger vanwege Regering en Legerleiding verholpen moeten worden.

Ik dank U.

Antwoord aan Majoor Bosch:

De Majoor Bosch heeft in zijn betoog de nadruk gelegd op twee punten, t.w.:

- 1° de noodzaak om in de totale planning ergens een zwaartepunt te kiezen en de krachten niet al te zeer over een veelheid van projecten te versnipperen;
- 2° mijn waardering voor de Vakbeweging.

Wat het eerste betreft, ben ik het met de heer Bosch eens. Wat ik heb trachten te geven, zijn de theoretische richtlijnen voor de opzet van een algemeen verdedigingsplan. Deze *theoretische* opzet blijft dezelfde, ongeacht de ligging of diepte van het land. Wel komen de *accenten* anders te liggen en natuurlijk zullen, bij een meer blootgestelde ligging of geringer diepte, de specifiek militaire onderdelen meer nadruk krijgen en bepaalde civiele aspecten naar het tweede plan verdwijnen. Maar ook onder de ongunstigste omstandigheden zullen er organen voor de burgerlijke verdediging moeten zijn en zal een zeker voorzieningsniveau voor de civiele bevolking gewaarborgd moeten blijven. Het verschil ligt in het *productie*-aspect. Naar mate de situatie ongunstiger wordt, gaat de verantwoordelijkheid voor het instandhouden van het militaire apparaat, de burgerlijke verdediging en de civiele bevolking in toenemende mate over van de nationale regering op de bondgenoten. Dat heft echter de noodzaak van een plan, waarin totale behoeften en beschikbare middelen tegenover elkaar gesteld worden, niet op.

Aan mijn waardering voor de Vakbeweging moge ik nog het volgende citaat toevoegen:

„British trades unionism is a national institution representing much that „is solid in our island character, and I have always urged Conservative wage-„earners, of whom we have so many millions, to join their unions and take „an active interest in their work. The increasing association of employees „and wage-earners with business and industry through joint consultation, „profit-sharing, and varied forms of co-partnership certainly opens paths we „should not hesitate to tread.” 4)

En wie is hier aan het woord? Is het een vertegenwoordiger van de Labour Party, wellicht een van de leden van de extreem linkse oppositie? Neen, mijne heren, het is Churchill in zijn reeds eerder aangehaalde rede van 6 September.

Ik zou ook *critiek* op de Vakbeweging kunnen geven, maar ik geloof, dat het een internationaal unicum is, dat de Vakbeweging de noodzaak van de verlaging van het reële loonpeil heeft aanvaard op een wijze als in Maart 1951 in ons land het geval geweest is. Men kan niet ontkennen, dat zij bij die gelegenheid heeft laten blijken haar verantwoordelijkheid, niet voor de specifieke belangen van haar leden, maar voor het belang van het land, ten volle te begrijpen.

Mr C. L. W. Fock, Secr.-Generaal van het Ministerie van Algemene Zaken, dankt namens de gasten de Voorzitter voor zijn uitnodiging. Hij heeft ten aanzien van het betoog van de inleider geen opmerkingen, doch zou gaarne nog een aantekening maken bij de opmerkingen van Majoor d'Engelbronner, die hierop neerkomen, dat reeds thans de tijd gekomen is om de buikriem strakker aan te halen, teneinde de militaire inspanning nog verder te kunnen vergroten. Spreker wijst er op, dat reeds in de Troonrede is aangekondigd, dat aandacht zal worden gegeven aan de werkgelegenheidspolitiek, aangezien tegenover na de in Maart 1951 genomen maatregelen, de werkloosheid is gestegen boven het niveau, dat aanvankelijk verwacht werd. De verwachting was destijds, dat de gevolgen van de verbruiksbeperking met betrekking tot de arbeidsmarkt in belangrijke mate zouden worden gecompenseerd door het ingangstellen van een versnelde militaire productie. Een feit is echter, dat de op de verhoogde begroting voor deze productie uitgetrokken bedragen, nog slechts ten dele konden worden verwerkt. Als gevolg hiervan werd de ruimte, die in Maart 1951, economisch gezien voor de militaire uitgaven is gemaakt, niet opgevuld. Het is dan ook zaak, dat de bestedingen voor de militaire inspanning worden opgevoerd tot de op de begroting uitgetrokken bedragen. Wat dit betreft, is het woord thans aan de militairen.

Vraag van de heer Mr W. Koops:

De heer Koops heeft mij ondershands de volgende schriftelijke vraag gesteld:

„Kan het bestaan van de REA, aan het lidmaatschap waarvan ook blijkens „de jongste Kabinetsformatie praktische consequenties van verstrekkende „aard verbonden zijn, tot precedent dienen voor een Raad voor Strategische „Aangelegenheden van de Ministerraad?”

In antwoord op deze vraag kan ik mededelen, dat een dergelijke Raad reeds bestaat. Het is de Algemene Verdedigingsraad, die tot voor kort Raad voor Militaire Aangelegenheden van het Koninkrijk genoemd werd. Met deze naamsverandering is tot uitdrukking gebracht, dat de Raad zich niet uitsluitend met militaire en militair-politieke kwesties zal bezighouden, doch met alles wat de Algemene Verdediging in de ruimste zin betreft. Deze Raad blijft ondergeschikt aan de voltallige Ministerraad. Elke Minister, die zich met een besluit van de Algemene Verdedigingsraad niet zou kunnen verenigen, is gerechtigd de kwestie opnieuw aan de orde te stellen in de voltallige Ministerraad. Weliswaar zijn bepaalde Ministers aangewezen om steeds aan de vergaderingen van de Algemene Verdedigingsraad deel te nemen, doch de agenda wordt aan *alle* Ministers toegezonden en ook die Ministers, die niet tot de vaste deelnemers behoren, zijn gerechtigd op voet van gelijkheid aan de vergaderingen deel te nemen, wanneer zij menen, dat hun verantwoordelijkheid dit meebrengt.

Het gevolg van een en ander is, dat de besluiten van de Algemene Verdedigingsraad niet per se definitief zijn en dat ook de kring van deelnemers tot te grote omvang kan uitgroeien. Wat ik voorstelde (voor oorlogsomstandigheden), was een klein Kabinet van 8 Ministers, dat direct in hoogste instantie zou kunnen beslissen. Ik wees echter op de politieke moeilijkheden om tot een geconcentreerd Kabinet te komen. Waarschijnlijk zal dan ook de praktische oplossing, ook voor oorlogsomstandigheden, wel liggen in de richting, die de heer Koops heeft aangegeven.

De Voorzitter:

Mij rest de taak de inleider thans te bedanken voor de zeer belangrijke voordracht, die hij hedenavond voor ons heeft gehouden.

Vóór de oorlog waren de problemen, die op de bijeenkomsten van de Vereniging ter Beoefening van de Krijgswetenschap werden behandeld, bijna alle van zuiver militaire aard. Het feit, dat de voordracht van hedenavond ons voor problemen van geheel andere aard heeft geplaatst onderstreept het betoog van inleider betreffende de noodzakelijkheid van een totaal verdedigingsplan.

Ik ben er van overtuigd, dat hetgeen inleider ons hierover heeft gezegd, een krachtige stoot zal geven tot verwezenlijking hiervan. Uiteraard is het niet mogelijk alle problemen hier tot op de bodem door te praten en ik betwijfel ook, of de Majoor d'Engelbronner en inleider geheel tot elkaar zijn gekomen. Ik ben er echter van overtuigd, dat de woorden van hedenavond niet zonder gevolg zullen blijven en zullen leiden tot een verder gaande gedachtenwisseling over deze problemen. Zoals wij hebben vernomen, zal een kernorgaan de aangelegenheid ter hand nemen ter concretisering van wat hier in grote lijnen is besproken. Ik wil dan nog dank zeggen aan de debaters, die door hun vragen en opmerkingen het debat op hoog peil hebben doen staan en daarmee bijgedragen tot het welslagen van deze avond en zodoende tot de verdere opbouw van onze nationale verdediging in internationaal verband. Ik dank ook onze gasten voor hun aanwezigheid en belangstelling.

Tenslotte verzoek ik alle sprekers in de loop van de volgende week het door hen gesprokene te willen inleveren bij de redacteur.

Dan sluit ik hiermede deze vergadering.

Naschrift.

Een meer afdoend antwoord op de tweede opmerking van de Majoor Bosch had als volgt kunnen luiden: De heer Bosch stelt tegenover elkaar de 5 % loonkorting, die door de Vakbeweging aanvaard is en de 30 à 40 % korting op het reële inkomen van de officieren. Daarmee stelt de heer Bosch onvergelykbare grootheden tegenover elkaar. De 5 % korting is niet alleen door de Vakbeweging, maar door alle gesalarieerden aanvaard. In dit opzicht is door loontrekkenden en gesalarieerden (officieren en ambtenaren) allen eenzelfde offer gebracht. Deze 5 % heeft betrekking op het loonpeil van Maart 1951, vergeleken met dat van Januari van dat jaar. De 30 à 40 %, die de heer Bosch noemde, slaan echter op het verschil tussen huidig en vooroorlogs salarispeil. Stellig is het offer, dat de zgn. middengroepen in dit opzicht hebben moeten brengen, veel groter dan dat van de loontrekkenden. Toch hebben ook deze laatsten een offer gebracht. Ik zou geen exacte cijfers weten te noemen, maar het is wel zeker, dat de juiste vergelijking minder ongunstig zou uitvallen, dan door de heer Bosch gesteld wordt.

STELLINGEN

1. Het militair beleid in tijd van oorlog is onderdeel van een ruimer begrip: de Algemene Oorlogvoering. Deze omvat:
 - a. het bepalen van het politieke oorlogsdoel;
 - b. de opbouw en instandhouding van het militaire apparaat — het *middel* — en het richten van dat middel op het doel;
 - c. het beveiligen van de nationale *potentieel* en het instellen daarvan op de eisen van de oorlog.
2. Onverminderd de vrijheid, die aan de Militaire Autoriteit in specifiek militaire zaken behoort te worden gelaten, zal in de Algemene Oorlogvoering als geheel, in de regel het civiele element hebben te praevaleren.
3. De Algemene Oorlogvoering — en de voorbereiding daarvan — is primair een collectieve verantwoordelijkheid van het Kabinet in zijn geheel. Een bijzondere verantwoordelijkheid dragen bovendien de Ministers onder wie belangrijke organen van de Algemene Oorlogvoering ressorteren; hieronder m.n. de Minister van Defensie. De Minister-Pre-

sident is verantwoordelijk voor de coördinatie van de planning en uitvoering van de Algemene Oorlogvoering in haar geheel.

4. Ten opzichte van de planning in de militaire sector, is de gedachtenvorming in de civiele sfeer aanmerkelijk ten achter gebleven.
5. In tegenstelling tot de gevorderde planning in de militaire sector, die in belangrijke mate door NATO en EDG is (zal worden) overgenomen — is de planning in de civiele sector tot dusver in hoofdzaak de *ongedeelde* verantwoordelijkheid der nationale regeringen gebleven.
6. De systematische voorbereiding van de Algemene Oorlogvoering is derhalve urgent mede:
 - a. om de natuurlijke voorsprong, die de totalitaire staten in dit opzicht hebben, te verkleinen;
 - b. omdat deze voorbereiding in vele opzichten de basis vormt voor een verantwoorde planning in de militaire sector.
7. De Algemene Oorlogvoering staat niet op zichzelf; zij zal volgens een bepaald plan in de structuur der gevestigde maatschappelijke verhoudingen moeten worden ingevoegd. Daarbij zal in het bijzonder rekening moeten worden gehouden met de structurele veranderingen, die zich in de afgelopen 50 jaren in Staat en Maatschappij hebben voltrokken.
8. Het Nationaal Inkomen (Nationaal Product) is de basis voor het berekenen van de maximale inspanning in de totale oorlog; het is bepalend voor de grenzen, die aan de omvang en het bereik van het militaire apparaat gesteld zijn. De buitenlandse hulp kan in beginsel slechts een aanvullend karakter dragen.
9. De voorziening in de behoeften ter dekking van het verbruik in de militaire sector, de sector van de burgerlijke verdediging en van de particuliere consumptie zal moeten worden samengevat in één basisplan. Dit basisplan vormt de materiële grondslag van de Algemene Oorlogvoering en het Totaal Verdedigingsplan. Het berust op:
 - a. een politiek-strategische veronderstelling;
 - b. een confrontatie van totale behoeften en het totaal van de daartegenover ter beschikking staande middelen. Daarbij blijkende tekorten en overschotten dienen zoveel mogelijk in internationaal — NATO en EDG — verband te worden gecompenseerd.
10. Voor een „War Cabinet” in Engelse trant zijn in het Nederlands staatkundig bestel noch de staatsrechtelijke grondslagen, noch de politieke verhoudingen gegeven; er zijn echter andere constructies mogelijk, die aan het vereiste van snelle besluitvorming voldoende tegemoetkomen.
11. De status van de hoogste Militaire Autoriteit in den lande en de status van het Militair Gezag zullen opnieuw moeten worden bezien in het licht van de na-oorlogse ontwikkeling en in het kader van de Algemene Oorlogvoering.
12. De morele weerbaarheid blijft bepalend voor het rendement van alle planning en organisatie.

NOTEN

- 1) Chester Wilmot: „The Struggle for Europe", pag. 147.
- 2) Informal Remarks by General Eisenhower to visiting representatives of the International Federation of Agricultural Producers at SHAPE, Paris, France, on 13 December 1951. (Public Information Division SHAPE).
- 3) Logistiek, en meer in het bijzonder het Luchtmachtaspect daarvan, Lt.-Kol. L.S.K. P. E. Jansen Schoonhoven, in het orgaan van de Vereniging ter Beoefening van de Krijgswetenschap 1951/52, 5e aflevering.
- 4) The Observer — 7 September 1952.
- 5) Definitie van het Centraal Bureau voor de Statistiek.
- 6) Statistisch Zakboek 1951/52, pag. 8, tabel 11.
- 7) Volgens berekening van het Ministerie van Sociale Zaken en Volksgezondheid in samenwerking met Onderwijs, Kunsten en Wetenschappen.
- 8) Cijfers van het Centraal Bureau voor de Statistiek.
- 9) Ontleend aan beeldgrafieken van de in de zomer 1952 in het Gemeentemuseum te Den Haag gehouden tentoonstelling „De Staten-Generaal".
- 10) Ontleend aan gegevens van het Ministerie van Sociale Zaken en Volksgezondheid.
- 11) Monografieën van de Nederlandse Conjunctuur van het Centraal Bureau voor de Statistiek, Nr. 6, Het Internationale Economische Leven 1913—1946, pag. 53, tabel F 18.
- 12) „The Overlords", The Economist dd. 1-12-'51, pag. 1307.
- 13) Prof. Mr J. A. Eigeman. Het opperbevel te land en ter zee in en buiten Europa. Een militair-staatsrechtelijke studie over ministeriële verantwoordelijkheid.
- 14) Zie ook statistiek bijlage I.
- 15) Zie ook statistiek bijlage II.

BIJLAGE I

Behoort bij figuur I.

Gegevens van het Centraal Bureau voor de Statistiek

NOMINAAL NATIONAAL INKOMEN (mln. gld.)

1900	1.669	1920	6.006	1940	5.264
1901	1.761	1921	5.480	1941	5.724
1902	1.797	1922	5.080	1942	5.592
1903	1.845	1923	5.008	1943	5.635
1904	1.884	1924	5.339	1944	3.930
1905	1.948	1925	5.394	1945	4.170
1906	2.041	1926	5.508	1946	9.326
1907	2.080	1927	5.603	1947	11.251
1908	2.140	1928	5.979	1948	12.887
1909	2.202	1929	6.108	1949	14.112
1910	2.283	1930	5.860	1950	15.580
1911	2.384	1931	5.129	1951	16.940
1912	2.556	1932	4.558		
1913	2.670	1933	4.391		
1914	2.595	1934	4.340		
1915	3.093	1935	4.251		
1916	3.550	1936	4.359		
1917	3.593	1937	4.802		
1918	4.121	1938	4.904		
1919	5.453	1939	5.207		

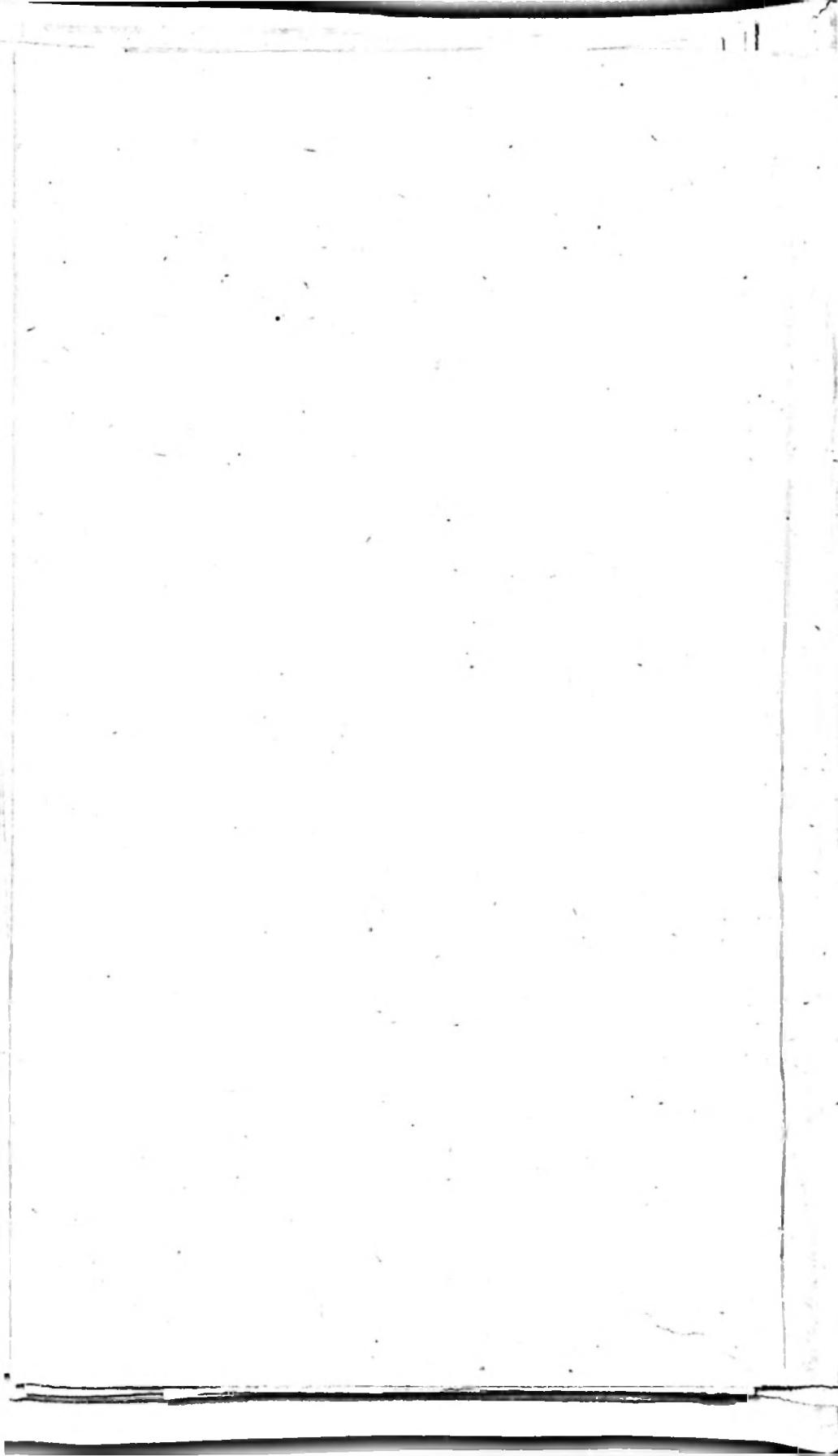
BIJLAGE II

Behoort bij figuur II.

Gegevens van het Centraal Bureau voor de Statistiek

Jaar	Reëel nationaal inkomen 1925-'34 = 100	Reëel nationaal inkomen per hoofd der bev. 1925-'34 = 100	Jaar	Reëel nationaal inkomen 1925-'34 = 100	Reëel nationaal inkomen per hoofd der bev. 1925-'34 = 100
1900	48	73	1930	108	107
1901	47	69	1931	101	99
1902	50	73	1932	98	94
1903	51	74	1933	96	91
1904	51	72	1934	95	89
1905	52	73	1935	97	90
1906	54	75	1936	102	93
1907	55	75	1937	110	100
1908	55	74	1938	109	98
1909	57	76	1939	115	102
1910	57	76	1940	100	89
1911	59	77	1941	96	83
1912	63	81	1942	87	76
1913	64	81	1943	85	73
1914	63	78	1944	57	49
1915	65	79	1945	58	49
1916	67	80	1946	99	82
1917	62	73	1947	113	92
1918	59	68	1948	125	100
1919	72	83	1949	134	106
1920	75	85	1950	139	107
1921	79	89	1951	139	106
1922	82	91			
1923	85	93			
1924	88	95			
1925	92	97			
1926	97	102			
1927	100	103			
1928	105	107			
1929	108	108			

REWEAVING
MACHINE
K. 10
BPSA

MEDEDELINGEN VAN HUISHOUDELIJKE AARD

NIEUWE LEDEN

Nederland

's-Gravenhage: J. Gaillard, Kapitein; Mr Ch. L. M. Schaepman; D. de Iongh, Ritmeester; G. L. Snell, Kapitein; A. B. Philbert, Kapitein; J. M. van Olm, Kapt. Luit. t. z. Vlieger; H. R. Dharsono, Kap. Inf. A.D.R.I.; A. J. M. Vintges, Kapitein; D. Berlijn, Majoor-Vlieger-Waarnemer; Mr Ch. W. Fock, Secr.-Generaal Min. van Algemene Zaken; Achmad, Jusuf, Kap. A.D.R.I.; W. M. de Bruijn, res. Kap. L.S.K.; F. C. de Bruyn, Kap. Art.; L. van Oosten, dir. Off. v. Gez. III; J. F. Zwerver, Kap. Amsterdam: S. Bolt, 1e Luit. Inf.; P. C. A. M. de Kort, Kap. Inf.; Chr. Klomp, Kap. Assen: B. Bakker, Kap. Inf.
 Breda: C. Ros, Kap. Art.; C. K. Ating, Cadet Korp.; W. J. Krijgsman, 1e Luit. Ermelo: J. Terpstra, Kapitein.
 Gorinchem: W. In 't Veld, Majoor.
 Grave: F. Schouten, Kapitein.
 Groningen: Jhr M. de Savornin Lohman, 1e Lt. Nat. Res.
 Haarlem: A. P. N. Pielage, res. Kap. Inf.
 Harderwijk: N. van der Wilden, 1e Lt. Inf.
 den Helder: F. T. Burghard, Schout bij Nacht, Comm. Zeemacht Nederland.
 Leeuwarden: A. P. v. d. Pol, Kornet.
 Naarden: A. J. de Gee, Kapitein.
 Nijmegen: A. Th. J. Nooijen, Kap.
 Oosterhout: E. van der Lee, 1e Luit. Wrn.
 Utrecht: J. F. Giel, res. 1e Lt. Inf.
 Vught: J. Krijgsman, 1e Lt.
 Wassenaar: H. C. M. Daalmeijer, Kap.; J. S. M. Blank, res. Majoor; J. Linzel, Majoor.
 Wezep: W. Oliemans, 1e Lt. Inf.

Buitenland

Djakarta: Toko dan. Peurbit Buku, Kentantaraan „Pembimbing”; Staf Angkatan Laut Perpustakaan (5 abbon.)
 Bogor: H. A. Flohr, Kapitein der Genie.
 Serawak: R. K. Steup, Kap. Mariniers K.M.R.

De contributie voor het werkjaar 1952—1953 is vastgesteld op f 10.—. De leden, die zulks nog niet deden, wordt verzocht hun contributie wel te willen storten op postrekening 78828 van de Vereniging ter beoefening van de Krijgswetenschap, Den Haag.

Het Bestuur van de Vereniging ter beoefening van de Krijgswetenschap bestaat uit: M. R. H. Calmeyer, Lt.-Generaal G.S., Directeur van het Defensie Studie-Centrum, Voorzitter; I. A. Aler, Lt.-Generaal-Vlieger, Chef Luchtmachtstaf; D. A. van Hilten, Luit.-Generaal b.d., Redacteur Orgaan en W.J.; C. M. L. Schaper, Schout bij Nacht-Vlieger, Vlagofficier Marine Luchtvaartdienst; J. J. de Wolf, Kolonel der Genie; J. H. Couzy, Generaal-Majoor G.S.; E. J. C. van Hootegem, Luit.-Kol. G.S. wnd. Directeur Hogere Krijgsschool; Mr F. R. Mijnlief, Raadadviseur in algemene dienst bij het Ministerie van Binnenlandse Zaken belast met de leiding van de afd. Openbare Orde en Veiligheid; D. Berlijn, Majoor-Vlieger-Waarn.; J. P. Boots, Res. Luit.-Kolonel b.d., Secretaris-Penningmeester, van Alkemadelaan 215, Den Haag, telefoon 774621.

Geeft bij adresverandering kennis aan de Secretaris-Penningmeester,
 van Alkemadelaan 215, 's-Gravenhage
 en vergeet vooral niet ons een nieuw lid op te geven

Een veilige basis voor de opbouw van
Neerland's Defensie is de toepassing van

Bedrijfsvloeren

Stelcon Pantsertegels (afmeting 30 x 30 cm) worden gelegd op een ondervloer van beton in de specie.

Stelcon Pantserplaten (standaardafmeting 2 x 2 m, 10 cm dik) worden gelegd op zand.

Een vloer van Stelcon Pantserplaten is te allen tijde opneembaar en verwisselbaar.

Stelcon Bedrijfsvloeren worden toegepast bij de bouw van:
Reparatiewerkplaatsen, Garages, Kazernes, Marine-etablisementen, Vliegvelden, enz.

STERK — VLAKE — VLAKEBLIJVEND

N.V. Betonfabriek

heeft voor elk bedrijf de juiste vloer
DE STEEG — Telefoon Velp K 8302-3344

AANNEMERSBEDRIJF

P.C. Nijssen

'S-HERTOGENBOSCH
GRAAFSEWEG 266
TELEFOON 8467

Bouw-, Grond-

en

Gewapend Beton Werken